

Pabėgėlių integracija Lietuvoje **Dalyvavimas ir įgalinimas**

Integracijos Lietuvoje suvokimas pagal amžiaus, lyties ir įvairovės aspektais grindžiamą dalyvaujamąjį metodą

2013 m. spalio–lapkričio mėn.

UNHCR
The UN
Refugee Agency

Vilniaus
arkivyskupijos
„Caritas“

LIETUVOS
RAUDONOJO KRYŽIAUS DRAUGIJA

Pabėgėlių integracija Lietuvoje **Dalyvavimas ir įgalinimas**

Integracijos Lietuvoje suvokimas pagal amžiaus,
lyties ir įvairovės aspektais grindžiamą dalyvaujamąjį metodą

2013 m. spalio–lapkričio mėn.

Šis dokumentas skirtas plačiam skaitytojų ratui.
Visos teisės saugomos.

Dauginti ir versti leidžiama tik nekomerciniais tikslais ir nurodant šaltinį.

© Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuras
2014 m. rugsėjo mėn.

Maketavimas ir dizainas: „BakOS DESIGN“

Turinys

Santrumpų sąrašas	7
1. Įvadas	8
Projekto darbo grupė	9
2. UNHCR dalyvavimo pabėgėlių integracijos veikloje pagrindas	10
2.1 Pabėgėlių integracijos Lietuvoje galimybių ir iššūkių dalyvaujamojo vertinimo tikslai	10
2.2 Integracijos apibrėžtis.....	13
3. Metodika	14
3.1 Dalyvaujamojo vertinimo įvadinis seminaras	14
3.2 Dalyvaujamojo vertinimo metodika.....	14
3.3 Daugiafunkcė darbo grupė	15
3.4 Pabėgėlių grupių sudėtis, grindžiama amžiaus, lyties ir įvairovės aspektais	15
3.5 Pagrindinės dalyvaujamojo vertinimo sritys	15
3.6 Klausimynas pabėgėliams	17
3.7 Su metodika susiję klausimai	17
3.8 Bendra pabėgėlių grupių sudėtis	18
3.9 Atliekant DV nustatytų faktų analizavimas	21
4. Supažindinimas su pabėgėlių priėmimo ir integracijos sistema Lietuvoje	22
4.1 Institucinė struktūra	22
4.2 Teisinis pagrindas	24
4.3 Valstybės teikiamos paramos integracijai principai	24
4.4 Ruklos pabėgėlių priėmimo centras	26
4.5 Integracija savivaldybių teritorijose	27
4.6 Sveikatos priežiūra.....	28
4.7 Lietuvių kalbos kursai.....	28
4.8 Apgyvendinimas.....	28
4.9 Užimtumas	29
4.10 Socialinė apsauga.....	29

5. Su pabėgėlių integracija Lietuvoje susiję ankstesni tyrimai ir publikacijos	30
6. Statistiniai duomenys	32
7. Dalyvaujamojo vertinimo išvados	34
7.1 Bendrosios pastabos apie nustatytus faktus.....	34
7.2 Priėmimo sąlygų ir su prieglobsčiu susijusioms procedūroms sugaištamo laiko poveikis....	36
7.3 Laikotarpiu po pripažinimo teikiamos paramos integracijai poveikis	40
7.3.1 Finansinė parama	40
7.3.2 Lietuvių kalbos kursai	42
7.3.3 Teisinis statusas ir leidimų gyventi trukmė.....	44
7.3.4 Galimybės gauti būstą savivaldybėse	45
7.3.5 Galimybės įsidarbinti, įskaitant kvalifikacijos pripažinimą	47
7.3.6 Socialinė integracija, dalyvavimas viešajame (bendruomeniniame) gyvenime, diskriminacija ir ksenofobija	50
7.3.7 Sveikatos priežiūra.....	53
7.3.8 Informacija pabėgėliams	54
7.3.9 Šeimų susijungimas	55
7.4. Apibendrinamosios pastabos dėl paramos integracijai, teikiamos po statuso pripažinimo	56
8. Integracijos modeliai, kliūtys ir pabėgėlių integraciją palengvinančios priemonės	60
9. Išvados	62
1 priedas. Informacinis pranešimas pabėgėliams, pakviestiems į dalyvaujamąjį vertinimą	64

TEISINIS PROCESAS: pabėgėliams suteikiama įvairių teisių ir laisvių, didžiaja dalimi atitinkančių teises ir laisves, kuriomis naudojasi piliečiai. Jos apima judėjimo laisvę, teisę naudotis švietimo, mokymo ir darbo rinkos galimybėmis, gauti socialinę paramą, įskaitant sveikatos priežiūros paslaugas, ir galimybę keliauti su galiojančiais kelionės ir asmens tapatybės dokumentais. Kitas svarbus integracijos aspektas yra šeimos vientisumo išsaugojimas. Laikui bėgant turėtų būti suteikiama teisė nuolat gyventi šalyje, kurioje prašoma prieglobsčio, o kai kuriais atvejais ir įgyti jos pilietybę.

EKONOMINIS PROCESAS: pabėgėliai įgauna vis daugiau savarankiškumo, tampa pajėgūs užsitikrinti tvarų pragyvenimo šaltinį ir taip prisideda prie priimančiosios šalies ekonominio gyvenimo.

pabėgėlių integracija

DVIPUSIS PROCESAS: pabėgėlių pasirengimas prisitaikyti prie priimančiosios šalies visuomenės neatsisakant savo kultūrinės tapatybės ir atitinkamai priimančiųjų bendruomenių ir valdžios institucijų pasirengimas šiltai priimti pabėgėlius ir atsižvelgti į įvairių gyventojų grupių poreikius.

SOCIALINIS KULTŪRINIS PROCESAS: pabėgėliai aklimatizuojasi, o vietos bendruomenės sudaro jiems sąlygas gyventi priimančiosios šalies visuomenėje arba su ja nepatiriant diskriminacijos ar išnaudojimo ir aktyviai prisidėti prie prieglobsčio šalies visuomenės gyvenimo.

Santrumpų sąrašas

ALJ	amžius, lytis, įvairovė
SPPD	Socialinių paslaugų priežiūros departamentas
ERF	Europos pabėgėlių fondas
ESVN	ES valstybės narės
EUREMA II	pabėgėlių perkėlimo iš Maltos į kitas ES valstybes nares projektas
URC	Užsieniečių registracijos centras
LRKD	Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija
MD	Migracijos departamentas
DDG	daugiafunkcė darbo grupė
SADM	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
NVO	nevyriausybinė organizacija
DV	dalyvaujamas vertinimas
PD	Policijos departamentas
PTSS	potrauminio streso sutrikimas
PPC	Pabėgėlių priėmimo centras
RRNE	UNHCR regioninė atstovybė Šiaurės Europai
VSAT	Valstybės sienos apsaugos tarnyba
UNHCR	JT vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuras (UNHCR)

1. Įvadas

1997 m. Lietuva prisijungė prie 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso ir jos 1967 m. protokolo (toliau – 1951 m. Pabėgėlių konvencija) ir nuo to laiko priima, lyginant su kaimyninėmis šalimis, nedidelį pabėgėlių skaičių. Lietuvoje gavusiems prieglobstį asmenims dažnai sunku integruotis ir daugelis vėliau persikelia į kitas Europos šalis ieškodami pragyvenimo šaltinio. Tai padėjo susiformuoti nuomonei, kad pabėgėliai – jeigu galėtų – norėtų gauti prieglobstį kitose Europos šalyse, pasižyminčiose aukštesniu gyvenimo lygiu ir turinčiose geresnę socialinės paramos sistemą. Pabėgėlių gebėjimas integruotis yra neatsiejama veiksmingos prieglobsčio suteikimo sistemos dalis, o UNHCR regioninė atstovybė Šiaurės Europai integraciją įvardijo kaip vieną iš savo regioninių prioritetų teikiant gynimo, gebėjimų ugdymo ir techninę pagalbą.

Siekiant suprasti priežastis, dėl kurių daug Lietuvoje pabėgėliais pripažintų asmenų išvyksta į kitas šalis, ir pateikti informaciją apie UNHCR dalyvavimą, pirmiausia teko atlikti pabėgėlių integracijos galimybių ir iššūkių Lietuvoje dalyvaujamąjį vertinimą žvelgiant iš pačių pabėgėlių perspektyvos. UNHCR labai svarbu pradėti vykdyti dabartinės integracijos programos efektyvumo vertinimą ir analizę išklausant asmenų, kuriems ši programa sukurta, nuomonę. Daugeliu atžvilgių patys pabėgėliai gali geriausiai papasakoti, ar Lietuvos valdžios institucijų ir partnerių NVO įgyvendinamos programos bei vykdoma veikla daro norimą poveikį ir ar reikia pokyčių siekiant efektyviau panaudoti lėšas, skiriamas integracijai palengvinti.

Todėl UNHCR, glaudžiai bendradarbiaudamas su Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei partnerėmis NVO – Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija ir „Caritu“, sudarė daugiafunkčę darbo grupę ir 2013 m. spalio–lapkričio mėn. atliko dalyvaujamuosius vertinimus, kuriuose dalyvavo beveik 70 skirtingų tautybių, amžiaus, lyties ir asmeninės padėties bei profesijų tarptautinės apsaugos gavėjų Lietuvoje.

Šia ataskaita siekiama taikant dalyvaujamojo metodą atskleisti galimybes ir iššūkius, su kuriais susiduria pabėgėliai integracijos procese. Siekiant nustatyti sėkmingai integracijai svarbias sritis ir patikrinti iš dalyvaujamojo vertinimo gautą informaciją, remtasi ankstesniais pabėgėlių integracijos Lietuvoje tyrimais. Todėl šia ataskaita prisidedama prie išsamaus dabartinės pabėgėlių integracijos Lietuvoje programos poveikio ir veiksmingumo vertinimo ir analizės. Norint atlikti visapusišką vertinimą, reikės daugiau tyrimų, ypač susijusių su esamų institucijų funkcijomis ir atsakomybe, taip pat su teisiniu pagrindu, pvz., rengiant dalyvaujamojo konsultacijas su įvairiais veikėjais, dalyvaujančiais integracijos procese Lietuvoje.

UNHCR tikisi, kad ši ataskaita padės paspartinti diskusiją apie tai, kaip Lietuva galėtų tobulinti esamas ir tinkamai veikiančias priemones ir galiausiai parengti integracijos programą, pagal kurią investuojant vertingus išteklius būtų veiksmingai gerinamos pabėgėlių galimybės teisiškai, ekonomiškai ir socialiai integruotis naujuosiuose namuose. Kiekvieno teminio skyriaus pabaigoje pateiktos rekomendacijos parengtos atsižvelgiant į Europos Šiaurės šalyse, priklausančiose Regioninės atstovybės Šiaurės Europai veiklos ir kompetencijos sričiai, susiformavusią praktiką. Praktikos pavyzdžiai pasirinkti remiantis gerais rezultatais integracijos procesų gerinimo srityje. Siūlomos rekomendacijos taip pat grindžiamos patirtimi ir žiniomis, sukauptomis vykdant ES finansuojamą projektą „Pabėgėlių integracijos gebėjimai ir vertinimas“, kurį neseniai įgyvendino UNHCR ir kuris apėmė tyrimą, susijusį su pabėgėlių integracija keturiuose ES valstybėse narėse – Austrijoje, Airijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje.

Daugiafunkcės darbo grupės nariai dėkoja pabėgėliams, kurie dalyvavo dalyvaujamojo vertinimo procese ir nuoširdžiai dalijosi su darbo grupe asmenine patirtimi bei pasiūlymais, siekdami padėti suvokti dabartinės integracijos programos poveikį jų gebėjimams integruotis Lietuvoje ir suprasti, kokie pakeitimai galėtų padaryti programą veiksmingesnę.

Projekto darbo grupė

Daugiafunkcės darbo grupės, kuri Lietuvoje atliko dalyvaujamojo vertinimo, nariai buvo Karolina Lindholm Billing, vyriausioji regiono teisės specialistė; Karin Davin, UNHCR regioninės atstovybės Šiaurės Europai vyresnioji bendradarbė perkėlimo ir integracijos klausimams; Renata Kuleš, ryšių palaikymo pareigūnė Lietuvoje; Lina Charašauskaitė, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Lygių galimybių skyriaus vyriausioji specialistė; Raimonda Lebelionytė-Alseikienė, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos Pabėgėlių reikalų skyriaus socialinė darbuotoja; Lolita Panavė, projektų vadovė, ir Ilma Skuodienė, Vilniaus „Carito“ užsieniečių integracijos programos vadovė ir projektų vadovė.

Taip pat nuoširdžiai dėkojame Kamilei Mačiulaitytei, UNHCR savanorei, už susitikimų dokumentavimą, ir Neringai Gaučienei, Ghulam Rabani Rahmat, Eglei Rušinskaitei ir Ilmai Skuodienei už pagalbą organizuojant susitikimus su pabėgėliais Rukloje, Kaune ir Vilniuje.

2. UNHCR dalyvavimo pabėgėlių integracijos veikloje pagrindas

2.1 Pabėgėlių integracijos Lietuvoje galimybių ir iššūkių dalyvaujamojo vertinimo tikslai

Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja suteikė UNHCR įgaliojimus rūpintis pabėgėlių tarptautine apsauga ir kartu su vyriausybėmis ieškoti ilgalaikių pabėgėlių problemų sprendimų. Daugumai Europoje esančių pabėgėlių svarbiausias ilgalaikis sprendimas yra integracija. UNHCR interesas ir dalyvavimas su integracija susijusioje veikloje grindžiamas jo įpareigojimu ieškoti sprendimų ir 1951 m. Pabėgėlių konvencijos 34 straipsniu, kuriame nurodoma, jog valstybės turi kiek galėdamos padėti pabėgėliams integruotis ir natūralizuotis. Šį straipsnį papildė įvairūs su integracija susiję privalomosios teisinės galios neturintys teisės aktai ir politiniai dokumentai, pvz., JTVPK vykdomojo komiteto išvada Nr. 104 dėl integracijos vietose¹ ir 2009 m. pastaba dėl strateginių kovos su diskriminacija metodų².

Pagal Konvenciją nustatytos sistemos logika yra tokia: bėgant laikui ir stiprėjant pabėgėlių saitams ir ryšiams su priimančiąja valstybe, jiems turėtų būti suteikta galimybė naudotis įvairesnėmis teisėmis. Šiuo požiūriu 1951 m. Pabėgėlių konvencija suteikia pabėgėliams tvirtą pagrindą, kuriuo remdamiesi jie gali laipsniškai susigrąžinti socialinį ir ekonominį nepriklausomumą, reikalingą norint toliau gyventi savo gyvenimą. UNHCR vykdomojo komiteto išvadoje Nr. 104 valstybės raginamos, jei reikia, sudaryti palankesnes sąlygas pabėgėlių integracijai ir primenama, kad tam gali prireikti ypatingų pastangų.

Kaip minėta įvade, pabėgėlių integracijos naujoje gyvenamojoje šalyje palengvinimas yra prioritetinga UNHCR pabėgėlių gynimo ir gebėjimų stiprinimo veiklos Šiaurės Europos regione, įskaitant Lietuvą, sritis. UNHCR regioninė atstovybė Šiaurės Europai (RRNE)

¹ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Conclusion on Local Integration, 7 October 2005, No. 104 (LVI) - 2005. Žr. <http://www.refworld.org/docid/4357a91b2.html>

² UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Combating Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance through a Strategic Approach, December 2009. Žr. <http://www.refworld.org/docid/4b30931d2.html>

nustatė, kad norint padėti informuoti ir nukreipti bei sutelkti šias pastangas Lietuvoje reikia atlikti dabartinių pabėgėlių integracijos Lietuvoje galimybių ir iššūkių vertinimą ir analizę, nes šiuo klausimu nėra atlikta išsamių tyrimų.

Remdamasis UNHCR politika, pagal kurią pabėgėliai turi tiesiogiai dalyvauti nustatant jų poreikius, gebėjimus ir priimant sprendimus, kuriais siekiama didinti jų gerovę, UNHCR nusprendė, kad tokio vertinimo ir analizės atspirties taškas turėtų būti tiesioginis dialogas su susijusiais pabėgėliais. Siekiant užtikrinti, kad visi pabėgėliai – nesvarbu, koks būtų jų amžius, lytis ir individualios savybės – turėtų vienodas galimybes naudotis teisėmis bei paslaugomis ir gauti apsaugą, vertinimas atliktas atsižvelgiant į aspektus, susijusius su amžiumi, lytimi ir įvairove. Pabėgėlių dalyvavimas nustatant galimybes, apsaugos spragas ir siūlant, rengiant ir įgyvendinant politikos kryptis bei priemones spragoms šalinti yra svarbus ir jų įgalinimo požiūriu. Todėl šiam vertinimui atlikti buvo pasirinkta³ dalyvaujamojo vertinimo metodika. Pabėgėlių integracijos galimybių ir iššūkių Lietuvoje dalyvaujamojo vertinimo (DV) atlikti buvo sudaryta daugiavardė darbo grupė (DDG), į kurią įėjo UNHCR, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) ir partnerių NVO – Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos (LRKD) ir „Carito“, dalyvaujančių veikloje, skirtoje pabėgėlių integracijos situacijai gerinti, atstovai. DDG, turinčios atlikti DV, suformavimo tikslas buvo užtikrinti, kad diskusijoms su pabėgėliais būtų pasirenkamos temos, kurios atspindėtų įvairius integracijos proceso aspektus, taigi pabėgėlių pareikštos nuomonės būtų nagrinėjamas įvairiais požiūriais, ir padėti pagrindinėms suinteresuotosioms šalims geriau susipažinti su išvadomis, rekomendacijomis ir jas suprasti.

DV įtraukiant pabėgėlius Lietuvoje atliktas siekiant kelių tikslų:

- ❶ renkant pagrindinę informaciją apie esamas politikos kryptis ir programas, kuriomis siekiama remti pabėgėlius atsižvelgiant į įvairius jų integracijos aspektus, nustatyti ir iširti pabėgėlių integracijos galimybes ir iššūkius Lietuvoje;
- ❷ iš reprezentatyvios moterų, vyrų, mergaičių ir berniukų pabėgėlių grupės sužinoti, kokia jų integracijos proceso patirtis ir koks šių politikos priemonių bei programų poveikis jų gebėjimui integruotis, taip pat išklausti jų patarimų, kaip būtų galima tobulinti integracinę aplinką Lietuvoje;
- ❸ apgalvoti tai, kas sužinota iš DV, ir pateikti svarstyti rekomendacijas;
- ❹ supažindinti su DV metodika atitinkamas Lietuvos institucijas, NVO ir stiprinti jų gebėjimus toliau taikyti šį metodą savo veikloje;
- ❺ oficialiai įtvirtinti dalyvavimo ir su amžiumi, lytimi bei įvairove susijusių aspektų įtraukimo principus priėmimo procedūrose ir integracijos programose.

³ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR Tool for Participatory Assessment in Operations, May 2006, First edition. Žr. <http://www.refworld.org/docid/462df4232.html>

Ši pabėgėlių integracijos galimybių ir iššūkių Lietuvoje vertinimo ataskaita, parengta remiantis DV įtraukiant pabėgėlius, nėra išsamus pabėgėlių integracinės aplinkos Lietuvoje vertinimas ir analizė, bet prisideda prie jų. Ji nėra nei integracijos politikos priemonių ir programų Lietuvoje rezultatų vertinimas, nei išsamus tyrimas, ar Lietuva tinkamai įgyvendina privalomus tarptautinius ir ES standartus, susijusius su prieglobsčiu ir prieglobsčio prašytojų priėmimu. Siekiant atlikti visapusišką vertinimą, taip pat reikėtų kruopščiai iširti su pabėgėlių teisėmis ir integracija susijusius Lietuvos teisės aktus ir politikos priemones atsižvelgiant į Europos bei tarptautinius standartus ir nurodyti visas dalyvaujančias, taip pat konsultacijose su suinteresuotosiomis šalimis, institucijas ir pilietinės visuomenės organizacijas. Vis dėlto UNHCR tikisi, kad DV išvados, perteikiančios pabėgėlių, kurie yra valstybės integracijos politikos priemonių ir programų teikiamos naudos gavėjai, nuomones, ir siūlomos rekomendacijos prisidės prie tokio visapusiško vertinimo ir suteiks vertingos informacijos kuriant būsimą nacionalinę integracijos strategiją ir su ja susijusias programas bei projektus, kuriais būtų galima efektyviausiai palengvinti pabėgėlių integraciją Lietuvoje.

Kaip minėta įvade, kiekvieno teminio skyriaus pabaigoje pateiktos rekomendacijos parengtos atsižvelgiant į Europoje, daugiausia Šiaurės šalyse, įgyvendinamas integracijos politikos priemones ir susiformavusią praktiką. Praktikos pavyzdžiai pasirinkti remiantis gerais rezultatais pabėgėlių integracijos procesų gerinimo srityje. Siūlomos rekomendacijos taip pat grindžiamos patirtimi ir žiniomis, sukauptomis vykdant ES finansuojamą projektą „Pabėgėlių integracijos gebėjimai ir vertinimas“ (angl. *Refugee Integration Capacity and Evaluation* – RICE), kurį neseniai įgyvendino UNHCR ir kuris apėmė tyrimą, susijusį su pabėgėlių integracija keturiose ES valstybėse narėse – Austrijoje, Airijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje. Projekto RICE tikslas buvo apžvelgti su integracija susijusių politikos sričių raidos tendencijas, nustatyti naudojamus integracijos matavimo rodiklius, integracijos vertinimo metodus ir išryškinti veiksnius, kurie turi įtakos pabėgėlių integravimosi rezultatams.

Šioje ataskaitoje vartojamas terminas „pabėgėliai“ apima visus tarptautinės apsaugos gavėjus Lietuvoje, įskaitant asmenis, laikomus pabėgėliais pagal 1951 m. konvenciją, ir papildomos apsaugos gavėjus, nebent būtų nurodyta kitaip.

2.2 Integracijos apibrėžtis

Nėra bendro išsivysčiusių šalių sutarimo dėl imigrantų integracijos apibrėžties, taip pat nėra oficialios jos apibrėžties tarptautiniuose pabėgėlių teisės aktuose.⁴ Šioje ataskaitoje pagal JTVPK, integracija suprantama kaip galutinis dinamiško, daugialypio, dvipusio proceso, apimančio tris tarpusavyje susijusius aspektus – teisinį, ekonominį ir sociokultūrinį, rezultatas. Integracijai reikia visų suinteresuotųjų šalių pastangų, t. y. pabėgėlių pasirengimo prisitaikyti prie priimančiosios šalies visuomenės neatsisakant savo kultūrinės tapatybės ir atitinkamai priimančiųjų bendruomenių ir valdžios institucijų pasirengimo šiltai priimti pabėgėlius ir atsižvelgti į įvairių gyventojų grupių poreikius.⁵

Dvipusis procesas grindžiamas trimis konkrečiais aspektais, kurie, kaip pabrėžia UNHCR, yra sudėtinė pabėgėlių integracijos proceso dalis:

- **INTEGRACIJA KAIP TEISINIS PROCESAS:** pabėgėliams suteikiama įvairių teisių ir laisvių, didžiaja dalimi atitinkančių teises ir laisves, kuriomis naudojasi piliečiai. Jos apima judėjimo laisvę, teisę naudotis švietimo, mokymo ir darbo rinkos galimybėmis, gauti socialinę paramą, įskaitant sveikatos priežiūros paslaugas, ir galimybę keliauti su galiojančiais kelionės ir asmens tapatybės dokumentais. Kitas svarbus integracijos aspektas yra šeimos vientisumo išsaugojimas. Laikui bėgant turėtų būti suteikiama teisė nuolat gyventi šalyje, kurioje prašoma prieglobsčio, o kai kuriais atvejais ir įgyti jos pilietybę.
- **INTEGRACIJA KAIP EKONOMINIS PROCESAS:** pabėgėliai įgauna vis daugiau savarankiškumo, tampa pajėgūs užsitikrinti tvarų pragyvenimo šaltinį ir taip prisideda prie priimančiosios šalies ekonominio gyvenimo.
- **INTEGRACIJA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS PROCESAS:** pabėgėliai aklimatizuojasi, o vietos bendruomenės sudaro jiems sąlygas gyventi priimančiojoje visuomenėje arba su ja nepatiriant diskriminacijos ar išnaudojimo ir aktyviai prisidėti prie prieglobsčio šalies visuomenės gyvenimo.⁶

⁴ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), A New Beginning: Refugee Integration in Europe, p. 13. Žr. <http://www.refworld.org/docid/522980604.html>

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat, p. 15.

3. Metodika

3.1 Dalyvaujamojo vertinimo įvadinis seminaras

DV atskaitos tašku tapo vienos dienos seminaras „Integracijos Lietuvoje įvertinimas pagal dalyvaujamąjį metodą“ (toliau – įvadinis seminaras), kurį 2013 m. spalio 3 d. Vilniuje suinteresuotosioms šalims surengė UNHCR RRNE ir SADM. Įvadinio seminaro tikslas buvo nustatyti pabėgėlių integracijos galimybių ir iššūkių Lietuvoje dalyvaujamojo vertinimo tikslus, supažindinti suinteresuotąsias šalis su atitinkamais Europos ir tarptautiniais pabėgėlių integracijos standartais ir pasidalyti praktiniais integracijos kitose šalyse pavyzdžiais. Įvadiniam seminare taip pat buvo išaiškinti ALĮ ir DV metodika ir jos pranašumai, be to, jis padėjo atskleisti svarbias temas DV susitikimų srityje.

3.2 Dalyvaujamojo vertinimo metodika

DV metodai apima įvairias priemones, kuriomis siekiama rinkti informaciją, apžvelgti turimus duomenis, įvertinti įvairovę, palengvinti diskusijas, susisteminti ir analizuoti informaciją. DV yra partneriškų santykių kūrimo su bet kokio amžiaus ir kilmės pabėgėliais, moterimis ir vyrais, skatinant prasmingą dalyvavimą struktūriniame dialoge procesas. Šis procesas apima atskirų diskusijų (ar pokalbių) su moterimis, vyrais, berniukais ir mergaitėmis rengimą siekiant surinkti informaciją apie konkrečią padėtį, kurioje jie yra atsidūrę, išsiaiškinti jų gebėjimus ir, jei yra problemų, išklausti jų siūlomus sprendimus. DV, kaip būdas rinkti ir analizuoti informaciją, už įprastą vertinimą arba analizę pranašesnis dėl to, kad skatina didesnę dalyvaujančių pabėgėlių įgalinimą. Tikimasi, kad dalyvavimas šioje veikloje pabėgėliams padės pajusti didesnę atsakomybę už įsitraukimą į procesus ir jos rezultatus, o tai savo ruožtu padidins galimybes pasiekti gerus rezultatus.

3.3 Daugiafunkcė darbo grupė

DDG, turinti atlikti DV, buvo suformuota siekiant užtikrinti, kad diskusijoms su pabėgėliais būtų pasirenkamos temos, atspindinčios įvairius integracijos proceso aspektus, taigi pabėgėlių pareikštos nuomonės būtų nagrinėjamas įvairiais požiūriais. Padedant DDG, taip pat buvo užtikrintas geresnis pagrindinių suinteresuotųjų šalių supažindinimas su išvadomis, siūlomomis padėties gerinimo priemonėmis ir sustiprintos rekomendacijų įgyvendinimo būsimoje integracijos strategijoje perspektyvos. Sudarant DDG buvo įtraukti UNHCR RRNE, SADM, LRKD ir „Carito“ atstovai. Supažindinant su DV metodika įvadiniam seminare Vilniuje ir sudarant palankesnes sąlygas dalyvauti DV pabėgėliams, vadovaujantį vaidmenį atliko UNHCR. Organizuojant įvadinį seminarą svarbus vaidmuo teko SADM, o LRKD ir „Caritas“ informavo pabėgėlius apie projektą, pakvietė juos į DV susitikimus ir priėmė savo patalpose. Ruklos pabėgėlių priėmimo centro (PPC) darbuotojai veiksmingai padėjo organizuoti DV apklausdami centre gyvenančius pabėgėlius.

3.4 Pabėgėlių grupių sudėtis, grindžiama amžiaus, lyties ir įvairovės aspektais

Kad per DV pateiktos nuomonės atspindėtų esamų integracijos rėmimo programų poveikį atskiriems įvairaus amžiaus, lyties ir kilmės pabėgėliams bei jų grupėms, DDG siekė užtikrinti, kad atliekant DV dalyvautų reprezentatyvi pabėgėlių Lietuvoje grupė. Todėl buvo aktyviai ieškoma ir DV kviečiami dalyvauti įvairaus amžiaus, tautybės ir išsilavinimo, gyvenantys skirtingose vietose ir turintys nevienodą teisinį statusą bei Lietuvoje pragyvenę skirtingą metų skaičių pabėgėliai vyrai ir moterys. Vis dėlto kviečiant dalyvius reikėjo atsižvelgti į logistinius suvaržymus, pvz., vertėjų poreikį ir šiai veiklai skirtus ribotus finansinius bei laiko išteklius.

3.5 Pagrindinės dalyvaujamojo vertinimo sritys

Diskusijoms, rengiamoms per DV, buvo pasirinkta daug teminių sričių, turinčių lemiamą reikšmę pabėgėlių gebėjimui integruotis naujoje visuomenėje. Tačiau pabėgėliai galėjo kalbėti ir apie savo patirtį, susijusią su kitomis sritimis.

Teminės sritys nustatytos naudojant įvairias priemones. Į įvadinį seminarą buvo įtrauktas susitikimas, kurio dalyviai buvo raginami pasidalyti susirūpinimą keliančiais dalykais, susijusiais su pabėgėlių priėmimu ir integracija Lietuvoje. Buvo iškeltos problemos dėl sąlygų PPC, ypač dėl nepakankamos finansinės paramos, pvz., maisto ir transporto išlaidoms. Dalyviai nurodė, kad po to, kai nutrūksta valstybės teikiama parama integracijai, nėra galimybių gauti socialinį būstą, ir pabrėžė kalbos žinių svarbą integracijos procese. Taip pat buvo paminėta darbuotojų, dirbančių su pabėgėliais, gebėjimų ugdymo svarba ir dalijimasis gerąja kitų šalių patirtimi. Įvadinio seminario dalyviai nurodė, kad svarbus

UNHCR, dalyvaujamas vertinimas įtraukiant Ruklos pabėgėlių priėmimo centre gyvenančių pabėgėlių vaikų grupę.
© UNHCR

informacijos šaltinis renkantis temas DV buvo neseniai atliktas tyrimas „Išgyvenimas Lietuvoje: prieglobsčio ieškančių ir prieglobstį gavusių užsieniečių patirtis“⁷.

Taip pat buvo padedama UNHCR pasirinkti prioritetines temines sritis remiantis ES lygmeniu taikomais integracijos lyginamaisiais standartais arba rodikliais. Jos apėmė užimtumo, švietimo, socialinės įtraukties ir pilietybės sritis.⁸ UNHCR, remdamasis neseniai įgyvendinto projekto RICE, kurio santrumpa ataskaitoje apibūdinta pirmiau, rezultatais, nustatė, kad papildomos integracijos užtikrinimui svarbios sritys yra registravimas, dokumentavimas, šeimos susijungimas ir pereinamasis laikotarpis nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo iki prieglobsčio prašytojo pripažinimo pabėgėliu.

⁷ Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas (2013). ES prieglobsčio teisyne įgyvendinimas Lietuvoje: teisiniai ir sociologiniai aspektai. *Etniškumo studijos*, 2013/1. Žr. <http://www.redcross.lt/files/leidinys.pdf>

⁸ P vz., žr. 2010 m. balandžio 15–16 d. Saragosoje vykusioje Europos ministrų konferencijoje integracijos klausimais priimtą deklaraciją, kurią galima rasti adresu: <http://goo.gl/npUu9o>

Atsižvelgiant į tai, kas jau minėta, diskusijoms su pabėgėliais per DV buvo pasirinktos šios teminės sritys:

- priėmimo sąlygos ir su prieglobsčiu susijusioms procedūroms sugaištamas laikas;
- po pripažinimo Ruklos pabėgėlių priėmimo centre ir savivaldybėse teikiama parama integracijai, įskaitant finansinę paramą ir lietuvių kalbos kursus;
- teisinis statusas ir suteikiamų leidimų gyventi trukmė;
- galimybės gauti būstą savivaldybėse;
- galimybės įsidarbinti, įskaitant kvalifikacijos pripažinimą, ir galimybės dirbti savarankiškai bei kelti kvalifikaciją;
- socialinė integracija, įskaitant priklausymo bendruomenei jausmą, dalyvavimas visuomenės ir bendruomenės gyvenime, diskriminacija, ksenofobija ir švietimas;
- sveikatos priežiūra;
- šeimos susijungimas, įskaitant informavimą apie šeimos susijungimo procedūras ir galimybes jomis pasinaudoti bei tinkamumo kriterijus.

Pabėgėliai buvo supažindinti su šiomis teminėmis sritimis prieš pradėdami DV; vis dėlto DV rengėjai pabrėžė, kad pabėgėliai kalbėdami neturėtų apsiriboti vien savo patirtimi šiose srityse, jei integracijos procese buvo ir kitų svarbių aspektų, į kuriuos jie norėtų atkreipti dėmesį. Dėl laiko stokos ilgiau aptartos tik sritys, susijusios su klausimais, kurie, pabėgėlių teigimu, kėlė jiems didžiausią susirūpinimą.

3.6 Klausimynas pabėgėliams

Siekiant per DV surinktą kokybinę informaciją papildyti pabėgėlių pateiktais duomenimis, buvo parengtas klausimynas – pabėgėlių prašyta pateikti pagrindinę informaciją apie atvykimo į Lietuvą metus, amžių ir lytį, kilmės šalį ir suteiktą teisinį statusą, taip pat dabartinę gyvenamąją vietą. Šio klausimyno tikslas buvo sutaupyti laiko, kad jo nereikėtų skirti šiems klausimams per susitikimus, ir surinkti tam tikrą svarbiausią bendrą kiekybinę informaciją apie pabėgėlių grupių sudėtį.

3.7 Su metodika susiję klausimai

Kiekvienos dalyvaujamosios tikslinės grupės diskusijai DDG skyrė maždaug po dvi valandas. Per tą laiką buvo supažindinta su DDG ir diskusijai atrinktomis temomis, pabėgėlių paprašyta prisistatyti. Artėjant susitikimo pabaigai pabėgėlių buvo klausama, ar jie norėtų pateikti papildomų pastabų, apibendrinti temą ar užduoti klausimų. Neapribojus DV susitikimo trukmės dviem valandomis galbūt būtų buvę galima plačiau aptarti temas, kurios dabar susilaukė mažiau dėmesio ir komentarų. Kita vertus, manyta, kad dvi valandos yra tinkamas laikas siekiant išlaikyti visų dalyvių dėmesį ir koncentraciją. Tikslinės grupės metodas tikriausiai sumažino kiekvieno asmens pasiryžimą išsamiai išsakyti nuomonę ir taip pat galėjo sukliudyti kai kuriems pabėgėliams kalbėti jautriais asmeniniais klausimais, kuriuos būtų buvę galima aptarti pasirinkus kitą

metodą. Kita vertus, po DV susitikimo DDG visada stengėsi skirti laiko individualiems asmeniniams pokalbiams, o tikslinės grupės formatas suteikė galimybę kai kuriuos gautus atsiliepimus patvirtinti pabėgėlių grupėje, kurioje buvo pasidalinta panašiomis nuomonėmis konkrečiomis temomis.

3.8 Bendra pabėgėlių grupių sudėtis

DDG dėjo daug pastangų, kad į DV būtų įtraukti tiek asmenys, pripažinti pabėgėliais pagal 1951 m. konvenciją, tiek asmenys, pripažinti papildomos apsaugos gavėjais pagal ES priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų direktyvą.⁹ Be to, imtasi priemonių įtraukti pagrindinių etninių grupių ir tautybių pabėgėlių Lietuvoje atstovus ir apklausti vyrus, moteris ir vaikus. Siekiant susidaryti ir pradinės paramos integracijai, ir ilgalaikės paramos savivaldybėse vaizdą, įtraukti pabėgėliai, gyvenantys ir PPC, ir Vilniaus, Kauno bei Jonavos savivaldybėse.

Prieš pradėdant DV pabėgėliams buvo išdalyti informaciniai lapeliai (žr. 1 priedą), kuriuose buvo paaiškintas DV tikslas, taip pat nurodytos organizacijos, įeinančios į DDG sudėtį. Šį informacinį lapelį UNHCR ir DDG priklausančios partnerės NVO parengė anglų, rusų, arabų ir afganų kalbomis. Esant galimybei vyko atskiros tikslinių vyrų, moterų ir vaikų grupių diskusijos, nors kai kuriais atvejais vyrai ir moterys buvo apklausiami kartu. Vis dėlto DDG visada stengėsi, kad po DV susitikimų liktų laiko individualioms, asmeninio pobūdžio diskusijoms, kuriose dalyviai pabėgėliai, jei pageidavo, galėjo išreikšti nuomones, kuriomis nenorėjo pasidalyti grupėje.

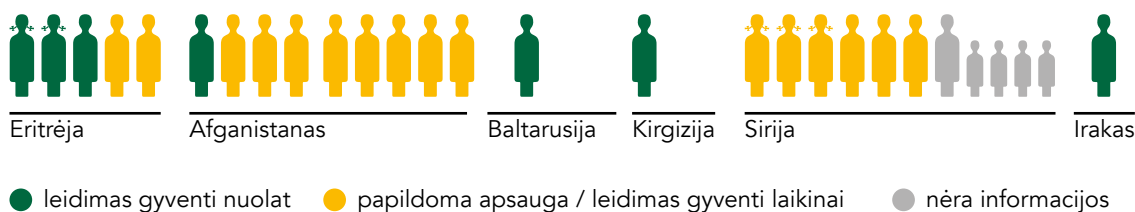
DV dalyvavo iš viso 68 pabėgėliai, kilę iš 12 skirtingų šalių. 46 pabėgėliai buvo vyrai iš Afganistano, Baltarusijos, Eritrėjos, Irako, Kirgizijos, Nepalo, Rusijos (Čečėnijos), Somalio, Sirijos, Tadžikistano, Ukrainos ir Uzbekistano, 12 pabėgėlių buvo moterys iš Afganistano, Eritrėjos, Etiopijos, Rusijos (Čečėnijos) ir Sirijos, 10 – vaikai iš Afganistano, Sirijos ir Uzbekistano. Didžiąją pabėgėlių, dalyvavusių DV, dalį sudarė vyrai iš Afganistano. Dalyvių pabėgėlių išsilavinimas svyravo nuo jokio iki aukštojo. Dauguma pabėgėlių turėjo vidurinį išsilavinimą.

Dalyvavę pabėgėliai vyrai buvo 14–62 metų amžiaus ir kilę iš 12 skirtingų šalių. Pabėgėliai, gyvenantys PPC, atvyko į Lietuvą 2011–2013 m. Vyrai, gyvenantys Jonavoje ir Kaune, atvyko 1997–2012 m., o gyvenantys Vilniuje – 2009–2012 m.

⁹ Europos Sąjunga: Europos Sąjungos Taryba, 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų (nauja redakcija), OL L 337, 2011 12 20, p. 9–26. Žr. <http://goo.gl/lurMc1>

12 dalyvavusių pabėgėlių moterų buvo 25–44 metų amžiaus, kilusios iš 5 skirtingų šalių. Jos atvyko į Lietuvą skirtingu metu tarp 2000 ir 2012 m. ir gyveno PPC arba Jonavoje, Kaune ar Vilniuje. Pusei pabėgėlių moterų buvo suteiktas pabėgėlio statusas ir leidimas gyventi nuolat, o kitos buvo papildomos apsaugos gavėjos – joms suteiktas leidimas gyventi laikinai. Nė viena iš pabėgėlių moterų nebuvo perkelta į Lietuvą pagal Dublino reglamentą, 3 moterys pabėgėlės 2007 ir 2013 m. perkeltos iš Maltos pagal EUREMA II projektą.

PPC pabėgėlių grupių sudėtis

PPC DV dalyvavo 28 pabėgėliai iš 6 skirtingų šalių: 5 pabėgėliai iš Eritrėjos (2 moterys ir 3 vyrai), 9 vyrai iš Afganistano, 1 vyras iš Baltarusijos, 1 vyras iš Kirgizijos, 11 pabėgėlių iš Sirijos (3 moterys, 4 vyrai ir 4 vaikai) ir 1 vyras iš Irako. Atliekant DV pabėgėliai buvo suskirstyti į grupes pagal lytį, amžių ir kalbos žinias. DDG su vaikų iš Sirijos grupe susitiko atskirai, be jų tėvų.

22 pabėgėliai, kurie dalyvavo DV PPC, pildydami klausimyną nurodė asmens duomenis ir informaciją apie atvykimo metus ir būdą (pvz., perdavimas pagal Dublino reglamentą).

Moterys, kurios dalyvavo DV PPC, buvo 25–36 metų amžiaus ir kilusios iš Eritrėjos ir Sirijos. Jos atvyko į Lietuvą 2012 arba 2013 m. Pabėgėlėms iš Eritrėjos buvo suteikti leidimai gyventi nuolat, o pabėgėlėms iš Sirijos – papildoma apsauga ir leidimai gyventi laikinai. Moterys iš Eritrėjos 2012 m. buvo perkeltos iš Maltos pagal EUREMA II projektą; viena moteris nurodė, kad Sudane liko jos nepilnametis vaikas. Vienos iš Sirijos atvykusios moters vyras tebėra Sirijoje. Viena iš keturių moterų nurodė, kad neturi išsilavinimo, viena nurodė turinti aukštąjį universitetinį, dvi – vidurinį išsilavinimą.

Vyrai, kurie dalyvavo DV PPC, buvo 14–47 metų amžiaus. Jie atvyko į Lietuvą 2011–2013 m. 5 vyrai turėjo leidimus gyventi nuolat, 13 – leidimus gyventi laikinai. 3 vyrai nurodė neturintys jokie išsilavinimo, 2 – aukštąjį universitetinį, 7 – vidurinį, 6 – pradinį išsilavinimą. 3 iš vyrų pareiškė, kad buvo perkelti į Lietuvą pagal Dublino reglamentą.

Pabėgėlių grupių sudėtis Kaune

Kaune DV dalyvavo 30 pabėgėlių iš 6 skirtingų šalių: 3 moterys iš Rusijos (Čečėnijos), 2 moterys iš Afganistano, 2 mergaitės ir 1 berniukas iš Afganistano, 2 berniukai iš Uzbekistano, 10 vyrų iš Afganistano, 1 vyras iš Uzbekistano, 1 vyras iš Somalio, 1 vyras iš Tadžikistano, 1 vyras iš Baltarusijos ir 6 vyrai iš Rusijos (Čečėnijos).

23 pabėgėliai, kurie dalyvavo DV Kaune, pildydami klausimyną nurodė asmens duomenis ir informaciją apie atvykimo metus ir būdą (pvz., perdavimas pagal Dublino reglamentą).

Moterys klausimynuose nurodė, kad atvyko į Lietuvą 2000, 2007 arba 2008 m. Jų amžius svyravo nuo 29 iki 44 metų. 3 moterys turėjo leidimus gyventi nuolat. 3 nurodė, kad turi pradinį, 1 – vidurinį išsilavinimą. Nė viena moteris pildydama klausimyną nenurodė, kad būtų perkelta pagal Dublino reglamentą.

Vyrai nurodė, kad atvyko į Lietuvą 1997–2012 m. Jų amžius svyravo nuo 19 iki 62 metų. 10 vyrų nurodė turintys teisę gyventi nuolat, 9-iems suteikti leidimai gyventi laikinai. 1 vyras nurodė neturintis jokio išsilavinimo, 3 – pradinį, 5 – aukštąjį universitetinį, 10 – vidurinį išsilavinimą. Vienas iš pabėgėlių vyrų nurodė, kad buvo perkeltas į Lietuvą Dublino reglamentą.

Pabėgėlių grupių sudėtis Vilniuje

Vilniuje DV dalyvavo 9 pabėgėliai iš 6 skirtingų šalių: 1 moteris iš Etiopijos, 1 moteris iš Rusijos (Čečėnijos), 1 vyras iš Rusijos (Čečėnijos), 2 vyrai iš Ukrainos, 2 vyrai iš Baltarusijos, 1 vyras iš Afganistano ir 1 vyras iš Nepalo.

8 pabėgėliai, kurie dalyvavo DV Vilniuje, pildydami klausimyną pateikė asmens duomenis ir informaciją apie atvykimo metus ir būdą (pvz., perdavimas pagal Dublino reglamentą).

Moterys nurodė, kad atvyko į Lietuvą 2007 ir 2010 m. ir kad yra 28 ir 41 metų amžiaus. Viena moteris nurodė turinti aukštąjį universitetinį, antroji – vidurinį išsilavinimą. Viena iš moterų buvo 2007 m. perkelta iš Maltos remiantis dvišaliu to meto susitarimu; abi moterys teigė, kad turi leidimus gyventi nuolat. Vilniuje vyrai nurodė, kad atvyko į Lietuvą 2006–2012 m. Jų amžius svyravo nuo 27 iki 52 metų. 3 vyrai turėjo leidimus gyventi nuolat, 3 – leidimus gyventi laikinai. Vienas iš pabėgėlių vyrų nurodė turintis vidurinį, 4 – aukštąjį universitetinį išsilavinimą. 2 iš vyrų pažymėjo, kad buvo perkelti į Lietuvą pagal Dublino reglamentą.

3.9 Atliekant DV nustatytų faktų analizavimas

PPC atlikus pirmuosius DV, DDG nariai apsvarstė iš pabėgėlių gautą informaciją, siekdami sutarti dėl bendro išsakytų nuomonių vertinimo. Darbas DDG labai palengvino šiuos svarstymus ir pateiktą nuomonių analizę, nes įvairūs DDG nariai turėjo galimybę aiškinti ir susieti pabėgėlių suteiktą informaciją su kontekstu remdamiesi profesiniu požiūriu ir darbo su pabėgėlių integracija Lietuvoje susijusioje srityje patirtimi.

Per DV nustatyti faktai, kuriuos drauge nagrinėjo DDG nariai, pateikiami šioje ataskaitoje. Ataskaitos 7 skyriuje prie kiekvienos integracijai svarbios srities pateikiama pabėgėlių išsakytų nuomonių, susijusių su ta temine sritimi, santrauka. Be to, pateikiami DDG svarstymai, susiję su pabėgėlių patirtimi ir turimomis žiniomis apie pabėgėlių integraciją, atitinkamomis elgesio normomis ir gerosios patirties pavyzdžiais, ypač Šiaurės šalyse. Remiantis jais parengtos rekomendacijos dėl esamos paramos ir paslaugų gerinimo bei plėtojimo, siekiant palengvinti integraciją atitinkamose srityse. Išvadų pateikimo ir aptarimo eiliškumas nustatytas atsižvelgiant į tai, kokią reikšmę per DV pabėgėliai teikė klausimui ar temai.

Į 9 skyriuje pateiktas baigiamąsias rekomendacijas taip pat įtraukti pasiūlymai dėl tolesnių UNHCR ir suinteresuotųjų šalių konsultacijų siekiant plėtoti politiką ir remtis gerąja patirtimi.

Per DV atliekant apklausas pabėgėliams pažadėta, kad jie bus supažindinti su šia ataskaita, išvadamis ir Lietuvos valdžios institucijoms teikiamomis rekomendacijomis, kad būtų sudarytos palankesnės tolesnio pabėgėlių bendruomenės dalyvavimo vertinant galimybes, iššūkius bei poreikius sąlygos ir skatinamas didesnis pabėgėlių įgalinimas rengiant ir įgyvendinant integracijos politiką bei programas.

4. Supažindinimas su pabėgėlių priėmimo ir integracijos sistema Lietuvoje.

4.1 Institucinė struktūra

Už prieglobsčio prašytojų priėmimą ir pabėgėlių integraciją Lietuvoje yra atsakingos dvi Lietuvos Respublikos ministerijos ir šioms atitinkamoms ministerijoms pavaldžios institucijos: Vidaus reikalų ministerija (VRM) yra atsakinga už prieglobsčio prašytojų priėmimą, o SADM yra atsakinga už tarptautinės apsaugos gavėjų, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integraciją, taip pat už prieglobsčio prašančių nelydimų nepilnamečių priėmimą.

Prieglobsčio prašytojai gali pateikti prieglobsčio prašymus sienos perėjimo punktuose, teritorinėse policijos įstaigose arba Užsieniečių registracijos centre (URC) Pabradėje.¹⁰ Migracijos departamentas (MD) prie VRM yra atsakingas už galutinį prieglobsčio prašymų nagrinėjimą ir sprendimų dėl prieglobsčio prašymų priėmimą.¹¹

Valstybės sienos apsaugos tarnyba (VSAT) prie VRM atsako už pirminį sienos perėjimo punktuose ir URC pateiktų prieglobsčio prašymų nagrinėjimą. Policijos departamentas (PD) prie VRM atsako už pirminį teritorinėse policijos įstaigose pateiktų prieglobsčio prašymų nagrinėjimą.

URC yra įstaiga, kurioje apgyvendinami prieglobsčio prašytojai ir laikomi nelegalūs migrantai bei sulaikyti prieglobsčio prašytojai.¹² Sprendimus dėl prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo priima MD.¹³ URC turėtų būti apgyvendinami visi prieglobsčio prašytojai,

¹⁰ Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties (2004 m. balandžio 29 d.) Nr. IX-2206 (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2013 m. spalio 10 d. – Nr. XII-548) 67 straipsnio 1 dalis.

¹¹ Ten pat, 80 straipsnis.

¹² Ten pat, 7 straipsnio 4 dalis (joje sakoma: „Užsieniečių registracijos centras – įstaiga, skirta laikyti šio įstatymo nustatytais pagrindais sulaikytus užsieniečius ir apgyvendinti prieglobsčio prašytojus, atlikti tyrimą dėl centre sulaikytų ar apgyvendintų užsieniečių asmens tapatybės, atvykimo į Lietuvos Respubliką aplinkybių, tvarkyti jų apskaitą bei vykdyti užsieniečių išsiuntimą iš Lietuvos Respublikos.“).

¹³ Ten pat, 79 straipsnio 1 dalis (joje nurodyta: „Migracijos departamentas priima sprendimą dėl prieglobsčio prašytojo apgyvendinimo, išskyrus atvejus, kai prieglobsčio prašytojas yra sulaikytas arba jam skirta alternatyvi sulaikymui priemonė Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.“).

išskyrus tuos, kurie atvyko į Lietuvą legaliai. Šiuo atveju MD gali priimti sprendimą leisti prieglobsčio prašytojui, jei jis pageidauja, gyventi pasirinktoje vietoje už URC ribų.¹⁴

SADM koordinuoja ir prižiūri valstybės paramos asmenų, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracijai teikimą, analizuoja svarbius socialinius procesus ir rengia teisėkūros iniciatyvas, kuriomis siekiama užtikrinti veiksmingą valstybės paramos atitinkamų asmenų integracijai teikimą.¹⁵

Socialinių paslaugų priežiūros departamentas (SPPD) prie SADM vertina ir analizuoja procesus, susijusius su pabėgėlių integracija Lietuvoje; organizuoja mokslinius tyrimus; dalyvauja finansų planavimo veikloje ir vykdo paramos pabėgėlių integracijai teikimo stebėseną; teikia pasiūlymus SADM dėl teisės aktų pakeitimų; organizuoja mokymus savivaldybių, nevyriausybinų organizacijų ir kitų institucijų darbuotojams; informuoja apie pabėgėlius visuomenę, kad būtų užkertamas kelias izoliacijai, ksenofobijai ir netolerancijai; keičiasi gerąja patirtimi su kitomis valstybėmis; bendrauja su MD, URC ir kitomis susijusiomis valstybės institucijomis.¹⁶

PPC yra pagrindinė paramos pabėgėlių integracijai Lietuvoje teikimo ir organizavimo srityje veikianti valstybės įstaiga. Visų pirma PPC apgyvendina pabėgėlius pradiniam valstybės remiamos integracijos programos etape, t. y. iki to laiko, kol jie bus išskelti į integracijos vietas savivaldybių teritorijose, arba iki paramos integracijai pabaigos, jeigu parama integracijai teikiama PPC. Ši parama apima švietimo, socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų teikimą. PPC atlieka organizacinį darbą, susijusį su socialinės integracijos rėmimo programa, ir įgyvendina ją PPC ir savivaldybėse; administruoja lėšas; sudaro su pabėgėliais sutartis dėl integracinės paramos; sudaro sutartis su institucijomis, įgyvendinančiomis individualias paramos integracijai programas. Jis skirsto integracijai skirtus išteklius, atlieka institucijų, įgyvendinančių individualias paramos integracijai programas, vykdomo paramos teikimo priežiūrą ir prisideda prie finansų planavimo, priima sprendimus dėl integracijos savivaldybių teritorijose ir išmokų. PPC taip pat skleidžia informaciją, susijusią su integracijos duomenų saugojimu duomenų bazėje, analizuoja centre ir savivaldybėse taikomų integracijos priemonių veiksmingumą, teikia SADM ataskaitas integracijos bei susijusių išlaidų klausimais ir keičiasi patirtimi su užsienio šalimis.¹⁷ Be to, PPC apgyvendina prieglobsčio prašančius nelydimus nepilnamečius ir teikia jiems kitą su priėmimo sąlygomis susijusią paramą.

LRKD ir „Caritas“ yra nevyriausybinių organizacijų (NVO), teikiančios valstybės finansuojamą paramą integracijai Vilniaus ir Kauno savivaldybėse. Kitos įstaigos, teikiančios reikiamą paramą pabėgėlių integracijai pagal valstybės finansuojamas integracijos programas, yra savivaldybių institucijos (paprastai savivaldybių socialinės

¹⁴ Ten pat, 79 straipsnio 2 dalis („Teisėtai į Lietuvos Respubliką atvykęs prieglobsčio prašytojas, kuriam suteiktas laikinas teritorinis prieglobstis, apgyvendinamas Užsieniečių registracijos centre Migracijos departamento sprendimu. Tokiam prieglobsčio prašytojui Migracijos departamento sprendimu gali būti leista apsigyventi ir jo pasirinktoje gyvenamojoje vietoje, jeigu pats prieglobsčio prašytojas to pageidauja.“).

¹⁵ 2004 m. spalio 21 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymo Nr. A1-238 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, Nr. 157-5741, 2004; Nr. 83-3449, 2009) 5.1 dalis.

¹⁶ Ten pat, 5.2 dalis.

¹⁷ Ten pat, 5.3 dalis.

paramos skyriai). Programą įgyvendinančios savivaldybės ir NVO, be kita ko, sudaro sutartis dėl integracijai reikalingos paramos su atskirais asmenimis arba šeimomis, teikia paramą ir paslaugas atitinkamiems asmenims ir rengia pasiūlymus bei rekomendacijas PPC dėl asmenims ar šeimoms skiriamos paramos integracijai pratęsimo, sumažinimo, sustabdymo, atnaujinimo ar nutraukimo.¹⁸

4.2 Teisinis pagrindas

Su pabėgėlių integracija susiję tik keletas Įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties Nr. IX-2206 (Užsieniečių įstatymas) straipsnių. Pirma, juo nustatoma, kad Lietuvos valstybė turi sudaryti sąlygas užsieniečių, turinčių leidimą joje gyventi, integracijai į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą įstatymų nustatyta tvarka.¹⁹ Antra, numatoma, kad valstybės politikos užsieniečių integracijos srityje nuostatomis įgyvendinti turi būti skiriamos valstybės lėšos, taip pat gali būti naudojamos tarptautinių organizacijų, Europos Sąjungos struktūrinių fondų, humanitarinės pagalbos fondų ir nevyriausybinių organizacijų lėšos.²⁰ Valstybės paramos teikimą užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracijai turi koordinuoti ir prižiūrėti SADM.²¹ Trečia, Užsieniečių įstatyme išvardijamos valstybės teikiamos paramos integracijai sritys. Tai valstybinės kalbos mokymas, švietimas, užimtumas, aprūpinimas būstu, socialinė apsauga, sveikatos apsauga ir visuomenės informavimas apie užsieniečių integraciją.²² Valstybės paramos pabėgėlių integracijai teikimas turi būti išsamiai reglamentuotas įstatymo įgyvendinamaisiais teisės aktais, suderintais su Užsieniečių įstatymu. Toks įstatymo įgyvendinamasis teisės aktas yra SADM patvirtintas įsakymas „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai“²³ tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Socialinės integracijos įsakymas). Jame aprašomas valstybės paramos integracijai organizavimas, įgyvendinimas ir administravimas.

4.3 Valstybės teikiamos paramos integracijai principai

Socialinės integracijos įsakyme integracija apibūdinama kaip konkretaus asmens (šeimoms) adaptacijos svetimoje aplinkoje procesas, kuris prasideda PPC ir tęsiasi savivaldybių teritorijose ir per kurį konkrečiam asmeniui (šeimai) pagal poreikius suteikiamos švietimo, medicinos, socialinės ir kitos paslaugos siekiant padėti įsijungti į vietos bendruomenę ir darbo rinką.²⁴ Valstybės parama integracijai apibūdinama kaip priemonių, kuriomis prieglobstį gavusiam asmeniui suteikiamos tokios pat galimybės išlaikyti save ir dalyvauti visuomenės gyvenime kaip ir kitiems visuomenės nariams, visuma.²⁵

¹⁸ Ten pat, 19 dalis.

¹⁹ Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 107 straipsnio 1 dalis.

²⁰ Ten pat, 107 straipsnio 2 dalis.

²¹ Ten pat, 109 straipsnio 2 dalis.

²² Ten pat, 110 straipsnis.

²³ 2004 m. spalio 21 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymo Nr. A1-238 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Valstybės žinios, Nr. 157-5741, 2004; Nr. 83-3449, 2009) 5.1 dalis.

²⁴ Ten pat, 2 dalis.

²⁵ Ten pat.

Valstybės remiamos integracijos programa apima du etapus – paramos integracijai teikimą PPC ir paramos integracijai teikimą savivaldybių teritorijose. Pirmasis etapas prasideda nuo tos dienos, kai pabėgėliui išduodamas leidimas gyventi Lietuvoje.²⁶ Pabėgėlis dėl paramos integracijai suteikimo Lietuvoje gali kreiptis tik vieną kartą.²⁷ Pabėgėliai, nedalyvaujantys PPC vykdomoje integracijos programoje, negali pasinaudoti parama integracijai, teikiama savivaldybių teritorijose.²⁸ Pabėgėliams ir papildomos apsaugos gavėjams skiriamos išmokos yra tokios pat, nors pabėgėliams kai kurias iš tų išmokų skiria pagrindinės tarnybos, o asmenys, kuriems suteikta papildoma apsauga, jas gauna per integracijos programą.

Parama integracijai gali būti mažinama, sustabdoma ar nutraukiama sprendimu, kurį priima PPC direktorius remdamasis SADM įsteigtos komisijos siūlymu ir atsižvelgdamas į NVO arba savivaldybės, atsakingos už individualios paramos integracijai programos vykdymą, rekomendacijas, taip pat asmens, kuriam ši parama teikiama, paaiškinimus.²⁹ Priežastys, dėl kurių gali būti priimtas sprendimas sumažinti, sustabdyti ar nutraukti paramą integracijai:

- pabėgėlis **be pateisinamos priežasties praleido daugiau nei 40 % lietuvių kalbos kurso** ir Lietuvos visuomenės pažinimo kurso užsiėmimų;
- pabėgėlis **neįsiregistravo teritorinėje darbo biržoje** arba be pateisinamos priežasties atsisakė siūlomo darbo ar profesinio mokymo kursų;
- pabėgėlis **daugiau nei du kartus neatvyko į numatytus susitikimus su asmeniu**, atsakingu už jo socialinę integraciją, ir nedalyvauja paramos integracijai priemonėse;
- pabėgėlis **pateikė klaidingą informaciją arba neinformavo apie pasikeitusias gyvenimo sąlygas**;
- pabėgėlis **padarė administracinės teisės pažeidimą** ir buvo nubaustas administracine nuobauda arba jam skirta baudžiamoji sankcija, jis atlieka laisvės atėmimo bausmę ar laikomas kardomojo įkalinimo vietoje;
- pabėgėlis **nevykdo savo pareigų pagal sutartį, sudarytą** su organizacija, įgyvendinančia individualią paramos integracijai programą;
- pabėgėlis **išvyko iš Lietuvos daugiau nei 3 mėnesiams** ir negrįžta iki integracijos laikotarpio pabaigos.³⁰

PPC teikiama parama dėl praleistų užsiėmimų gali būti nenutraukiama nelydimiems nepilnamečiams, pabėgėliams, turintiems sunkių sveikatos sutrikimų ar protinę negalią, nėščioms moterims, taip pat asmenims, patyrusiems kankinimus arba kitokių formų psichologinį, fizinį arba seksualinį smurtą.³¹

²⁶ Ten pat, 12 dalis.

²⁷ Ten pat, 9 dalis.

²⁸ Ten pat, 8 dalis.

²⁹ Ten pat, 20 dalis.

³⁰ Ten pat, 14 dalis.

³¹ Ten pat, 16 dalis.

4.4 Ruklos pabėgėlių priėmimo centras

PPC parama integracijai teikiama 8 mėnesius. Atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, šis laikotarpis gali būti pratęstas iki 12 mėnesių. Pažeidžiamoms grupėms priklausantys asmenys (pagal Socialinės integracijos įsakymą prie jų priskiriami nelydimi nepilnamečiai vaikai, nėsčios moterys, asmenys, patyrę kankinimus, asmenys, turintys psichikos sutrikimų, asmenys, turintys protinę ar fizinę negalią, vyresnio amžiaus asmenys, vieniši tėvai, turintys nepilnamečių vaikų, šeimos su mažamečiais vaikais) paramą Pabėgėlių priėmimo centre gali gauti iki 18 mėnesių. PPC teikiama parama nelydimiems nepilnamečiams gali būti pratęsta, kol jiems sukaks 18 metų. Susidarius force majeure aplinkybėms, PPC teikiama parama gali būti pratęsta neribotam laikotarpiui. Sprendimus dėl pratęsimo priima PPC direktorius remdamasis SADM įsteigtos komisijos siūlymu³² (pvz., paramos teikimo PPC trukmė pratęsta pastarosios ekonomikos krizės šalyje laikotarpiu). Tokiais atvejais turi būti atsižvelgiama į individualias aplinkybes: pabėgėlio psichologinę būseną, pažeidžiamumą, kitokio tipo riziką ir pasirengimą įsidarbinti.³³

PPC teikiama parama integracijai apima šias priemones:

- socialines paslaugas;
- sveikatos priežiūros paslaugas;
- teisinės paslaugas;
- intensyvius lietuvių kalbos kursus ir Lietuvos visuomenės pažinimo kursus;
- profesinio mokymo ir darbo paieškos kursus; asmeninių savybių ir kvalifikacinių gebėjimų įvertinimą;
- piniginę pašalpą būtiniausioms reikmėms;
- piniginę pašalpą mokymo priemonėms įsigyti (130 litų, apytikriai 38 eurai), skiriamą prieš mokslo metų pradžią;
- išmoką vaikų ugdymo ikimokyklinėse įstaigose išlaidoms apmokėti;
- išmoką vaikams iki 3 metų, jeigu jie nelanko ikimokyklinės vaikų ugdymo įstaigos;
- kitas integracijos priemones.³⁴

³² Ten pat, 11 dalis.

³³ Ten pat, 17 dalis.

³⁴ Ten pat, 13 ir 21 dalys.

4.5 Integracija savivaldybių teritorijose

Pasibaigus buvimo PPC laikui, parama integracijai teikiama savivaldybės teritorijoje ir trunka iki 12 mėnesių.³⁵ Kaip jau minėta, valstybės biudžeto lėšomis finansuojamą paramos pabėgėlių integracijai programą savivaldybių teritorijose įgyvendina savivaldybės institucijos arba nevyriausybinės organizacijos. PPC sudaro su šiomis organizacijomis sutartis ir prižiūri atitinkamų paslaugų teikimo konkreitiems asmenims ir šeimoms procesą. Taip pat sudaroma sutartis tarp pabėgėlio ir organizacijos, atsakingos už pabėgėlio integraciją. Labai svarbu, kad vietos bendruomenėje įsikūrę pabėgėliai tuoj pat deklaruotų savo gyvenamąją vietą. Tokios deklaracijos reikia norint gauti tam tikras išmokas, pvz., komunalinių paslaugų išlaidų kompensacijas, ir pateikti prašymą dėl leidimo gyventi pratęsimo.

Jeigu asmenys priklauso pažeidžiamoms grupėms (t. y. nelydimi nepilnamečiai vaikai, nėščios moterys, asmenys, patyrę kankinimus, asmenys, turintys psichikos sutrikimų, asmenys, turintys protinę ar fizinę negalią, vyresnio amžiaus asmenys, vieniši tėvai, turintys nepilnamečių vaikų, šeimos su mažamečiais vaikais), pradinis 12 mėnesių trukmės integracijos laikotarpis gali būti pratęstas. Bendras paramos integracijai laikotarpis PPC ir savivaldybės teritorijoje negali būti ilgesnis kaip 5 metai.³⁶

Valstybės parama integracijai savivaldybių teritorijose apima šias priemones:

- vienkartinę įsikūrimo išmoką;
- išmoką būsto nuomai ir komunalinėms paslaugoms apmokėti;
- piniginę pašalpą būtiniausioms reikmėms;
- lietuvių kalbos kursus;
- piniginę pašalpą mokymo priemonėms įsigyti (130 litų, apytikriai 38 eurai), skiriamą prieš mokslo metų pradžią;
- išmoką vaikų ugdymo ikimokyklinėse įstaigose išlaidoms apmokėti;
- išmoką vaikams iki 3 metų, jeigu jie nelanko ikimokyklinės vaikų ugdymo įstaigos;
- kitas integracijos priemones.³⁷

Jeigu priimamas sprendimas pratęsti valstybės paramos savivaldybės teritorijoje laikotarpį, skiriamų lėšų suma gali būti laipsniškai mažinama taip:

- 2-aisiais metais iki 80 %;
- 3-iaisiais metais iki 70 %;
- 4-aisiais metais iki 60 %;
- 5-aisiais metais iki 50 %.³⁸

³⁵ Ten pat, 18 dalis.

³⁶ Ten pat, 25 dalis.

³⁷ Ten pat, 21 dalis.

³⁸ Ten pat, 26 dalis.

Tačiau negali būti mažinamos šios išmokos:

- išmoka vaikams iki 3 metų, jeigu jie nelanko ikimokyklinės vaikų ugdymo įstaigos;
- išmoka vaikų ugdymo ikimokyklinėse įstaigose išlaidoms apmokėti;
- piniginei pašalpa mokymo priemonėms įsigyti;
- išmoka, skiriama gimus kūdikiui;
- laidojimo pašalpa.³⁹

4.6 Sveikatos priežiūra

Medicininė pagalba PPC gyventojams teikiama 9,5 valandos per savaitę. Psichologinė pagalba PPC gyvenantiems pabėgėliams teikiama 7 valandas per savaitę. PPC gyventantys pabėgėliai pat gali naudotis pagrindinėmis sveikatos priežiūros paslaugomis, teikiamomis Ruklos miestelyje. Nuo 2013 m. spalio mėn. visi tarptautinės apsaugos gavėjai, įskaitant asmenis, kuriems suteikta papildoma apsauga, yra apdrausti privalomuoju sveikatos draudimu⁴⁰ ir gali naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis tokiomis pačiomis sąlygomis ir tokia pat tvarka, kaip ir piliečiai.

4.7 Lietuvių kalbos kursai

Integracijos PPC laikotarpiu organizuojami lietuvių kalbos kursai ir Lietuvos visuomenės pažinimo kursai suaugusiesiems. Pabėgėliams skirtų kalbos kursų trukmė yra 190 valandų (maždaug 2 valandos per dieną). Kursams pasibaigus, pabėgėlis gali laikyti pirmos valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos (A1) egzaminą. Asmeniui neišlaikius pirmos valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos egzamino dėl pateisinamų priežasčių (psichikos sveikatos sutrikimas, negebėjimas per skirtą laiką išmokti, kas užduota, ir panašiai), papildomai gali būti skiriamas iki 100 valandų kursas, kurį baigus egzaminas laikomas pakartotinai.⁴¹

4.8 Apgyvendinimas

PPC pabėgėliai apgyvendinami viename pastate, suteikiant šeimoms galimybę gyventi atskiroje patalpoje, bet dalijantis bendra virtuve ir poilsio patalpomis su kitais gyventojais.

Pasibaigus paramos integracijai laikotarpiui PPC, pabėgėliai per 60 dienų nuo sutarties su organizacija, atsakinga už jų integraciją (savivaldybės institucija arba NVO), pasirašymo dienos turi išsikelti į savivaldybės teritoriją. Pabėgėliai, padedami savivaldybės institucijos ar nevyriausybinių organizacijų, turi patys susirasti būstą.⁴² Tarp savininko ir pabėgėlio sudaroma nuomos sutartis.

³⁹ Ten pat, 27 dalis.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo (1996 m. gegužės 21 d.) Nr. I-1343 (su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2013 m. gruodžio 12 d.) 6 straipsnio 1 dalis. Žr. <http://goo.gl/LFgyi1>

⁴¹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-238, 30–31 dalys.

⁴² Ten pat, 36 dalis.

Išsikeliant iš PPS į savivaldybės teritoriją, į asmeninę pabėgėlio ar šeimos sąskaitą pervedama vienkartinė įsikūrimo išmoka. Skiriamos tokios sumos:

NELYDIMAS NEPILNAMETIS,
sulaukęs pilnametystės:
7800 LTL (± 2260 EUR)

SUAUGUSYSIS:
1 560 LTL
(± 452 EUR)

NEPILNAMETIS:
1 170 LTL
(± 339 EUR)

Bendra šeimai skiriama vienkartinė įsikūrimo išmoka negali viršyti
3 900 LTL (± 1 130 EUR).⁴³

Integracijos savivaldybės teritorijoje laikotarpiu nuomos ir komunalinių paslaugų

vienišas asmuo iš dviejų asmenų šeimos:
700 LTL (± 203 EUR)*

3 ar daugiau asmenų šeima:
1050 LTL (± 304 EUR)*

mokesčiai dengiami taip:

* remiantis faktinėmis mėnesinėmis išlaidomis.

Lėšos pervedamos į asmeninę pabėgėlio sąskaitą.⁴⁴

4.9 Užimtumas

PPC, bendradarbiaudamas su teritorine darbo birža ir teritorinės darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba, turi:

- atlikti asmeninių susijusių pabėgėlių savybių ir kvalifikacijų įvertinimą;
- organizuoti profesinio mokymo ir darbo paieškos kursus.⁴⁵

Pabėgėliai privalo užsiregistruoti darbo biržoje.

4.10 Socialinė apsauga

Integracijos laikotarpiu pabėgėliai turi teisę gauti:

- vienkartinę vaiko gimimo išmoką: **1430 LTL** (± 414 EUR);
- laidojimo pašalpą. Pabėgėliui mirus jo šeimos nariams arba asmeniui (-ims), kuris (-ie) jį laidojo, išmokama tokia pašalpa: **1040 LTL** (± 301 EUR);
- mėnesinę išmoką vaikui iki 3 metų, jeigu jis nelanko ikimokyklinės vaikų ugdymo įstaigos: **97,5 LTL** (± 28 EUR);
- piniginę pašalpą būtiniausioms reikmėms: **245 LTL** (± 71 EUR).⁴⁶

⁴³ Ten pat, 51 dalis.

⁴⁴ Ten pat, 38–39 dalys.

⁴⁵ Ten pat, 13.3 dalis.

⁴⁶ Ten pat, 15.2–15.5 dalys.

5. Su pabėgėlių integracija Lietuvoje susiję ankstesni tyrimai ir publikacijos

Šis projektas neapėmė bendros visų anksčiau atliktų integracijos Lietuvoje tyrimų analizės, taip pat nesiekama sudaryti visų publikacijų šia tema sąrašo. Buvo siekiama atlikti susijusių tyrimų apžvalgą ir pateikti jų pavyzdžių, kurie galėtų padėti išanalizuoti nustatytus faktus ir parengti šioje ataskaitoje pateikiamas rekomendacijas.

2007 m. Socialinių tyrimų instituto atliktas tyrimas „Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį arba laikiną apsaugą Lietuvos Respublikoje, integracijai⁴⁷ efektyvumo įvertinimas“ parodė, jog integracijos procesui reikšmės turi ne tik pabėgėlių asmeninės savybės ir materialiniai ištekliai, bet ir socialinė aplinka, kurioje jie atsiduria. 73 respondentų Kaune, Klaipėdoje, Vilniuje, Elektrėnuose, Marijampolėje, Pabradėje, Lentvaryje ir Rukloje atsakymų į apklausos klausimus vertinimas atskleidė, jog pagrindinės sėkmingos pabėgėlių ekonominės integracijos kliūtys yra lietuvių kalbos nemokėjimas, vyresnis amžius ir (arba) lytis. Jos sumažina galimybes įsidarbinti, todėl pabėgėliai būna priversti dirbti nekvalifikuotą arba menkai apmokamą darbą. Vertinimas parodė, kad pabėgėlės moterys dėl potrauminio streso sutrikimo ir šeiminių padėties (pvz., vaikų skaičiaus šeimoje) integruodamosi į Lietuvos darbo rinką ir kitus sektorius, pvz., sveikatos priežiūros ir (arba) vaikų ugdymo, susiduria su didesniais sunkumais. Be to, 1/3 pabėgėlių respondentų kaip integracijos kliūtį įvardijo neigiamą darbdavių požiūrį. Vertinimo duomenimis, 70 % pabėgėlių Lietuvoje yra bedarbiai. Apklausos duomenų analizė parodė, kad dauguma darbdavių nelinkę samdyti prieglobsčio prašytojų ir (arba) pabėgėlių, nors Lietuvos įmonėms trūksta darbuotojų. Tyrimo išvadose teigiama, kad darbdavių apsisprendimą dažnai nulemia ksenofobija ir neigiami stereotipai apie kitų tautybių atstovus, be to, rinkdamiesi darbuotojus jie pageidauja daugiau informacijos apie darbo ieškančią svetimšalį.

⁴⁷ Socialinių tyrimų institutas ir Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centras. Valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį arba laikiną apsaugą Lietuvos Respublikoje, efektyvumo įvertinimas. 2007 m. ataskaita, Vilnius.

2013 m. Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie SADM, siekdamas supažindinti visuomenę su pabėgėlių padėtimi ir padėti priimančiajai visuomenei įveikti baimę ir nepasitikėjimą, paskelbė leidinį „Lietuva jiems tapo namais“,⁴⁸ apimančią pabėgėlių, kurių integracija Lietuvoje buvo sėkminga, pasakojimus. Leidinyje pateikiamos keturios sėkmės istorijos. Apie savo gyvenimą Lietuvoje papasakojo pabėgėlių šeima iš Afganistano ir vieniši vyrai iš Afganistano, Baltarusijos ir Nepalo. Šiomis istorijomis buvo siekiama sugriauti mitą, kad užsieniečiams Lietuvoje įsitvirtinti sunku.

2012–2013 m. PPC vykdant ERF lėšomis finansuojamą projektą „Pagalba prieglobstį gavusiems užsieniečiams – naujos perspektyvos“ buvo paskelbtas leidinys „Pabėgėlių gyvenimas Lietuvoje: įspūdžiai apie šalį,⁴⁹ integracijos ypatumai ir ateities planai“. Leidinyje pateikiami pokalbiai su pabėgėliais ir įvairių institucijų, atsakingų už palankesnių integracijos sąlygų sudarymą, atstovais. Jie dalijasi nuomonėmis apie socialinės integracijos programą ir teikiamos paramos poveikį. Leidinyje pateikiama nemažai rekomendacijų, atitinkančių šio pabėgėlių integracijos galimybių ir iššūkių Lietuvoje dalyvaujamojo vertinimo išvadas.

Tai pat jame nurodoma nemažai reikalingų patobulinimų, pvz., pabrėžiama būtinybė skatinti pabėgėlių integraciją į darbo rinką, numatyti darbdavių motyvavimo įdarbinti pabėgėlius mechanizmus ir poreikis organizuoti daugiau renginių, kad pagerėtų pabėgėlių, bendruomenių ir jaunimo bendravimas, ypač siekiant skatinti toleranciją ir mažinti ksenofobiją.

Į leidinį įtrauktos kai kurios pabėgėlių pateiktos rekomendacijos, pvz., kad būtina daugiau laiko skirti lietuvių kalbos mokymams; didinti pašalpas maistui ir smulkioms išlaidoms, pabėgėliams mokamas PPC; didinti pabėgėlių galimybes įgyti profesiją ir geriau atskleisti jų gebėjimus; pratęsti paramos integracijai teikimo PPC laikotarpį; pratęsti integracijos laikotarpį pabėgėliams, kurie nepatenka į pažeidžiamų asmenų grupę, savivaldybėje; teikti pagalbą ieškant būsto; sukurti skatinimo sistemą, kuri motyvuotų pabėgėlius tobulėti ir pritaikyti savo gebėjimus. Leidinyje taip pat pabrėžiama, kad reikia stengtis dirbti su kiekvienu pabėgėliu individualiai ir suteikti jiems daugiau galimybių gyventi savarankiškai. Be to, pažymėta, kad reikia teikti daugiau informacijos apie pabėgėlius Lietuvos visuomenei.

Straipsnyje „(Iš)gyvenimas Lietuvoje: prieglobsčio ieškančių ir prieglobstį gavusių užsieniečių patirtis“,⁵⁰ kurį paskelbė Etninių tyrimų institutas, pabrėžiama, kad prieglobsčio ieškančių ir prieglobstį gavusių užsieniečių gyvenimas Lietuvoje labai priklauso nuo prieglobsčio sistemos institucijų. Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į tai, kad pabėgėlių gyvenimas yra stigmatizuotas, o patirti išgyvenimai galėtų būti įvardijami kaip išvirkščioji socialinio kapitalo pusė: izoliacija, galimybių ribojimas, socialinė atskirtis. Straipsnyje pažymima, jog Lietuvoje prieglobsčio ieškantiems ir prieglobstį gavusiems užsieniečiams tenka nevisaverčio ir nepageidaujamo pašaliečio, turinčio ribotas teises, įkalinto (psichologiškai ir fiziškai) ir priklausomo žmogaus gyvenimas ir tokia patirtis nėra palanki sėkmingai integracijai.

⁴⁸ Socialinių paslaugų priežiūros departamentas prie SADM, SADM ir PPC (2013). „Lietuva jiems tapo namais“. Žr. http://www.sppd.lt/media/mce_filebrowser/2014/11/04/LT_jiems_tapo_namais_2013.pdf

⁴⁹ Pabėgėlių priėmimo centras (2013). Pabėgėlių gyvenimas Lietuvoje: įspūdžiai apie šalį, integracijos ypatumai ir ateities planai.

⁵⁰ Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų institutas (2013). ES prieglobsčio teisyno įgyvendinimas Lietuvoje: teisiniai ir sociologiniai aspektai, *Etniškumo studijos*, 2013/1.

6. Statistiniai duomenys

Lietuva, palyginti su kitomis Europos šalimis, gauna santykinai nedaug prašymų suteikti prieglobstį ir asmenų, pripažintų pabėgėliais, bei asmenų, kuriems suteikta papildoma apsauga, skaičius per pastaruosius metus sumažėjo.

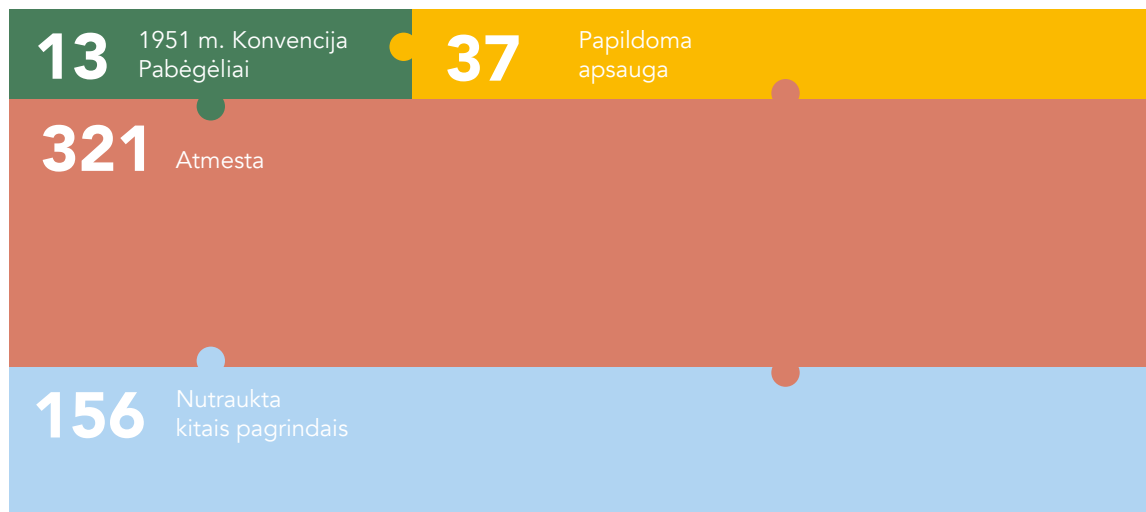
Remiantis UNHCR metine statistika, kuri pagrįsta Migracijos departamento pateikta informacija (susijusia su sprendimais, priimtais dėl pirmųjų prieglobsčio prašymų), nuo 1997 iki 2013 m. Lietuvoje tarptautinė apsauga suteikta iš viso 916 asmenų, kilusių iš 28 šalių. Apie 80 % visų asmenų, kuriems suteikta tarptautinė apsauga Lietuvoje, yra Rusijos (daugiausia Čėčėnijos) arba Afganistano piliečiai: Rusijos piliečiai sudaro 64 %, Afganistano – 17 %.

2012 m. Lietuva gavo 526 prieglobsčio prašymus, o 2013 m. registruoti tik 275 prašymai. Šį sumažėjimą, palyginti su 2012 m., daugiausia lėmė tai, kad labai sumažėjo prieglobsčio prašymų iš Gruzijos piliečių, kurie nuo 2009 m. sudarė didžiausią prieglobsčio prašytojų grupę, skaičius. Iš 2013 m. įregistruotų 275 prieglobsčio prašymų 115 pateikė asmenys, atvykę iš Gruzijos, antroje vietoje buvo prieglobsčio prašytojai iš Afganistano (45), po jų – prašytojai iš Rusijos Federacijos (28), Vietnamo Socialistinės Respublikos (26), Indijos (12) ir Sirijos (11). 2012 m. pabėgėliais pagal 1951 m. Pabėgėlių konvencijos nuostatas pripažinta tik 13 asmenų, 37 asmenims buvo suteikta papildoma apsauga, 321 asmens prašymai atmesti, o 156 asmenų prašymų nagrinėjimas nutrauktas (kitais pagrindais).

2013 m. pabėgėliais pagal 1951 m. Pabėgėlių konvencijos nuostatas pripažinta tik 14 asmenų, 38 asmenims suteikta papildoma apsauga, 110 asmens prašymai atmesti, o 122 asmenų prašymų nagrinėjimas nutrauktas kitais pagrindais. Asmenys, pripažinti pabėgėliais ir gavę nuolatinį leidimą gyventi, buvo atvykę iš Afganistano (8), Rusijos (2), Baltarusijos (2), Eritrėjos (1) ir Ukrainos (1). Asmenys, kuriems suteikta papildoma apsauga ir leidimas 1 metus gyventi šalyje, buvo atvykę iš Afganistano (17), Sirijos (13), Baltarusijos (1), Gruzijos (1), Dramblio Kaulo Kranto Respublikos (1), Irako (1), Uzbekistano (3) ir Ukrainos (1).

Iki 2013 m. pabaigos Migracijos departamentas dar nebuvo priėmęs sprendimo dėl 74 prieglobsčio prašymų, kurių 20 % pateikė moterys.

2012 m.: 526 prieglobsčio prašymai

90 % visų prieglobsčio prašytojų buvo apgyvendinti URČ bendrose patalpose arba laikomi jo sulaikymo patalpose. Kitiems 10 % buvo suteiktas leidimas gyventi už URČ ribų, nes jų atvykimą arba buvimą Lietuvoje valdžios institucijos laikė teisėtu. Iki 2013 m. pabaigos URČ gyveno 12 vaikų – 6 berniukai ir 6 mergaitės. Apie 60 % URČ gyvenusių vaikų buvo jaunesni nei 12 metų amžiaus. Iki 2013 m. pabaigos URČ buvo laikomi 34 sulaikyti prieglobsčio prašytojai vyrai, iš jų 3 – iš Afganistano.

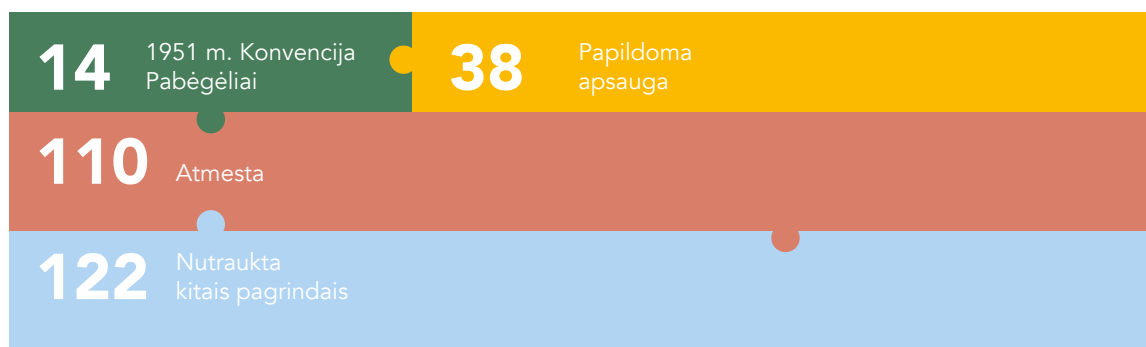
90 % visų prieglobsčio prašytojų buvo apgyvendinti URČ bendrose patalpose arba laikomi jo sulaikymo patalpose. Apie 60 % URČ gyvenusių vaikų buvo jaunesni nei 12 metų amžiaus.

Iki 2013 m. pabaigos PPC suteikė gyvenamąjį būstą 56 tarptautinės apsaugos gavėjams: 26 vyrams, 9 moterims ir 24 vaikams. Dauguma jų buvo atvykę iš Afganistano, Eritrėjos ir Sirijos.

Statistinių duomenų apie bendrą visų priimtų pabėgėlių, šiuo metu gyvenančių Lietuvoje, skaičių nėra, išskyrus duomenis apie valstybės paramos integracijai gavėjus. Iki 2013 m. pabaigos tokių pabėgėlių buvo 59: jie gyveno Elektrėnuose (8), Jonavoje (13), Kaune (16) arba Vilniuje (22).

Statistinių duomenų, kiek pabėgėlių įsitraukę arba dalyvauja procesuose įvairiose integracijos srityse, tokiose kaip švietimas, užimtumas ar priėmimas savivaldybėse, nėra.

2013 m.: 275 prieglobsčio prašymai

7. Dalyvaujamojo vertinimo išvados

7.1 Bendrosios pastabos apie nustatytus faktus

Nors DDG susitiko su 68 įvairių kultūrinių bei religinių grupių ir nevienodo išsilavinimo pabėgėliais iš 12 skirtingų šalių, gyvenančiais trijose skirtingose vietovėse, per DV pateikti atsiliepimai didele dalimi sutapo. Pačios intensyviausios diskusijos ir pabėgėlių nusiskundimai buvo susiję su keturiais klausimais:

- sulaikymas ir netinkamas elgesys su sulaikytais asmenimis per prieglobsčio procedūrą;
- kasdienio gyvenimo apribojimai ir suvaržymai dėl mažos pašalpos, mokamos būnant PPC;
- sunkumai įsidarbinti;
- sunkumai ieškant būsto pasibaigus PPC teikiamos paramos integracijai laikotarpiui.

Be to, gana nuodugniai buvo aptariama Lietuvoje įgyvendinama integracijos programa ir teikiama parama.

Toliau pateikiama bendrųjų DV išvadų, pagrįstų pabėgėlių tiesiogiai pateikta informacija ir DDG atlikta jos analize, santrauka.

Visų grupių pabėgėliai nurodė, kad į Lietuvą atvyko siekdami gauti apsaugą nuo persekiojimų, karo ir konfliktų. Jie tikėjosi ir buvo motyvuoti prisidėti prie visuomenės gyvenimo kaip naudingi nariai, o didžiausias jų noras buvo susirasti darbą, kad galėtų išsilaikyti patys ir išlaikyti šeimą.

Šis pradinis užsidegimas ir ryžtas dalyvauti visuomenės gyvenime bei integruotis naujoje šalyje galiausiai buvo pakirstas, pabėgėliams patyrus, kad jų įgūdžiai ir motyvacija pradėti naują gyvenimą negali būti panaudoti.

Pirmasis iššūkis, patirtas daugelio pabėgėlių, su kuriais kalbėjosi DDG, buvo priėmimo sąlygos atvykus į Lietuvą ir sulaikymo laikotarpis. Keletas pabėgėlių buvo akivaizdžiai traumuoti, nes nesuprato, dėl ko buvo sulaikyti, be to, sulaikymo metu su jais buvo blogai elgiamasi. Viena motina buvo atskirta nuo savo mažamečių vaikų ir daug dienų nežinojo, kur jie yra. Pabėgėliai nurodė, kad ši patirtis juos traumavo pakartotinai ir sustiprino prisiminimus apie persekiojimus ir karą, kurių jie negali pamiršti ir Lietuvoje. Todėl daugelis jų laiką PPC praleido ne ruošdamiesi naujo gyvenimo pradžiai Lietuvoje, o stengdamiesi atsigauti po traumas ir pagerinti pablogėjusią psichinę būklę.

Antrasis visų nurodytas iššūkis buvo izoliacija, patirta būnant PPC. Aplinka Rukloje nepalengvino reabilitacijos po traumas ir neleido pabėgėliams visapusiškai pasinaudoti gaunama parama integracijai. Kaip itin didelė problema buvo nurodyta atoki vieta ir karinių mokymų bazė, atgaivinus prisiminimus apie karą ir šaudymus. Aplinka ir vieta, taip pat nedidelė piniginė pašalpa, kurios nepakako maisto, kitoms būtiniausioms ir visuomeninio transporto išlaidoms, lėmė tai, kad pabėgėliai jautėsi itin izoliuoti nuo visuomenės ir buvo priversti gyventi labai skurdžiai. Pabėgėliai netgi neturėjo galimybės nuvažiuoti autobusu į kitus miestus ieškoti darbo, būsto. Tai sustiprino jų socialinės atskirties jausmą ir padidino nusivylimą. Pabėgėliai pasakojo, kad fizinė izoliacija sukėlė psichologinės izoliacijos pojūtį ir padarė neigiamą įtaką ne tik socialinei integracijai, motyvacijai, dvasiai ir atsigavimui nuo traumas, bet ir kalbos mokymuisi, darbo ir būsto paieškoms.

Trečiasis visų minėtas iššūkis buvo tai, kad, pabėgėlių nuomone, jie negalėjo tinkamai pasinaudoti parama integracijai vietoje arba Lietuvoje teikiamomis paslaugomis. Jie nevisiškai suprato, kokią paramą buvo galima gauti arba koks programos turinys. Be to, iš jų atsiliepimų ir atsakymų DDG susidarė įspūdis, kad teikiamos paramos integracijai negalima laikyti neatskiriama bendros, išsamios ir integruotos nacionalinės integracijos strategijos, kurioje būtų numatomi aiškūs tikslai ir trumpalaikiai, vidutinio laikotarpio ir ilgalaikiai uždaviniai, dalimi. Vietoj to, atrodo, atskirai viena nuo kitos įgyvendinamos įvairios paramos integracijai priemonės, tad sumažėja individualių priemonių ir jų bendras veiksmingumas. Pavyzdžiui, daugeliu atveju buvo neįmanoma įveikti kliūčių ieškant darbo ir būsto, o esama parama, pvz., kalbos mokymas bei kursai, skirti kilmės šalyje gautam išsilavinimui pagerinti, pasirodė esanti nepakankamai veiksminga. Daug pabėgėlių tvirtino, kad nebuvo įmanoma rasti darbo, nebent beveik laisvai lietuviškai kalbantiems asmenims, ir neįmanoma išmokti lietuvių kalbos per 190 kalbos pamokų, o dėl PCC atokumo galimybės gerinti kalbos žinias bendraujant su vietos gyventojais yra ribotos.

Menkos galimybės rasti darbą ir, kaip pabėgėliai iš pradžių tikėjosi, tapti naudingais Lietuvos gyventojais, kurias lemia ir ksenofobija bei galimų darbdavių nesuinteresuotumas, galų gale privertė nemažai pabėgėlių padaryti išvadą, kad integruotis Lietuvoje neįmanoma. Todėl dauguma pabėgėlių, su kuriais kalbėjosi DDG, pareiškė, kad jei jiems nepavyks artimiausiu metu rasti darbo ir tapti savarankiškiems, jie, ieškodami pragyvenimo šaltinio, bus priversti persikelti antrą kartą į kitą Europos šalį. Pabėgėliai atkreipė dėmesį, kad labai daug Lietuvos piliečių per ekonomikos krizę buvo priversti palikti Lietuvą ir ieškoti darbo užsienyje, ir pabrėžė, jog jų, pabėgėlių, padėtis dar nesaugesnė, nes jiems Lietuvoje trūksta šeimos ir visuomenės (bendruomenės) paramos struktūros, kurią turi piliečiai.

Iš šių pasakojimų DDG susidarė įspūdis, jog, priešingai Lietuvoje vyraujančiai nuomonei, kad pabėgėliai pageidautų gauti prieglobstį Europos šalyse, kuriose aukštesnis gyvenimo lygis, iš tiesų jie norėtų pasilikti ir integruotis Lietuvoje. Kaip pažymėta pirmiau, visi pabėgėliai, su kuriais susitiko DDG, išreiškė norą kurti gyvenimą Lietuvoje, tačiau paaiškino, kad jei tai pasirodytų neįmanoma, jie neturėtų kitos išeities, tik keliauti kitur ir ieškoti galimybių išgyventi.

Buvo siekiama užtikrinti, kad sudarant pabėgėlių, kurie turėjo dalyvauti DV, grupes būtų atsižvelgiama į amžiaus, lyties ir įvairovės aspektus. Vis dėlto aiškių faktų, susijusių su lyčiai būdinga integracijos patirtimi, nenustatyta, išskyrus vieną išimtį: sulaikymas atskiriant nuo šeimos narių buvo ypač sukrečiantis motinoms, kurios buvo atskirtos nuo savo vaikų. Be to, dėl tikslinio grupės pobūdžio, pasirinkto per DV apklausiant mažus vaikus, ir riboto laiko sumažėjo galimybė susidaryti tikrą vaizdą apie jų padėtį. Nepaisant to, daugiafunkcėi darbo grupei susitikimai su vaikais PPC paliko įspūdį, kad vaikus labai paveikė jų tėvų traumos, patirtos sulaikymo metu, taip pat nusivylimas ir bejėgiškumo bei negalėjimo kontroliuoti savo ateities jausmai, apie kuriuos kalbėjo dauguma suaugusių pabėgėlių PPC. Be to, susidarė vaizdas, kad vaikai jautėsi izoliuoti ir tam tikra prasme įkalinti PPC, nors, atrodė, jiems patinka lankyti vietas mokyklą.

Informacija, gauta atliekant DV, patvirtina integracijos tyrimų kitose šalyse, pvz., RICE tyrimo, išvadas: būtent – kad įvairios integracijos sritys ir aspektai yra neatsiejami. Taigi siekiant kuo labiau padidinti paramos priemonių poveikį vienoje srityje, pvz., užimtumo, reikia atitinkamai pritaikyti kitoje srityje teikiamos paramos priemones, kad būtų užtikrintas jų papildomumas ir bendras veiksmingumas.

Tolesniuose poskyriuose bandoma išsamiau iliustruoti DV išvadas. Sritis arba teminiai klausimai pateikiami pagal svarbą, kurią jiems teikė pabėgėliai.

7.2 Priėmimo sąlygų ir su prieglobsčiu susijusioms procedūroms sugaištamo laiko poveikis

Tema, kuri buvo aptariama per visą DV ir kuri akivaizdžiai labai jaudino pabėgėlius, buvo elgesys su jais Pabradės URC sulaikymo patalpose. Nemažai DV dalyvavusių pabėgėlių patys buvo sulaikyti URC, kai kurie – gana ilgą laiką.

“ *Sąlygos buvo siaubingos. Tikėjau, kad jie paleis mus kitą dieną, tačiau išbuvau ten 3 mėnesius. Aš nenorėjau likti gyventi šioje šalyje. Buvau tikras, kad išvyksiu, kai mane paleis.“*

„Manau, spaudimas pirmiausia daromas vaikams. Jie klausia, ar mes nesame padarę nusikaltimo.“

Keletas kitų, įskaitant jaunos afganus, kurie atvyko į Lietuvą kaip prieglobsčio ieškantys nelydimi nepilnamečiai, nurodė, jog dėl neteisėto sienos kirtimo buvo laikomi Lukiškių tardymo izoliatoriuje. Kai kurie sulaikyti asmenys buvo atskirti nuo šeimų.

Tie, kurie nebuvo sulaikyti ar įkalinti patys, pažinojo tai patyrusių prieglobsčio prašytojų.

“ *Prašėme prieglobsčio nuo pat pirmos akimirkos, tačiau teismo sprendimu buvome sulaikyti 15 dienų. Gyvenau su kriminaliniais nusikaltėliais, negalėjau susisiekti su savo vaikais ir neturėjau apie juos jokios informacijos.“*

Pabėgėliai išsamiai papasakojo apie sulaikymo laikotarpiu patirtą psichinę ir fizinę prievartą. Jie kalbėjo apie nepagrįstą jėgos vartojimą ir žeminantį elgesį valstybės sienos apsaugos pareigūnams atliekant reguliarius patikrinimus ir ieškant narkotikų, mobiliųjų telefonų ar kitų draudžiamų daiktų.

“ *Pabradėje galioja kiti įstatymai, pareigūnai nekalba, jie tik muša. Kodėl taip yra? Kaip patys sako, todėl, kad randa draudžiamų daiktų. Jie užaina be jokios priežasties. Tam vadovauja darbuotojai.“*

DDG įsitikino, kad sulaikymo laikotarpis buvo itin sunkus ir traumuojantis ir kad kalbėjimas apie tai vėl sukelia itin neigiamas emocijas. Keletas pabėgėlių nurodė, kad sulaikymo laikotarpis pasunkino dėl persekiojimų, konfliktų ir karo patirtas traumas, atvijusias juos į Lietuvą.

Pabėgėlės motinos verkė prisimindamos, kaip sulaikius buvo atskirtos nuo savo nepilnamečių vaikų. Sulaikymo ir (arba) atskyrimo laikotarpis labai neigiamai paveikė ir vaikus.

Iš pradžių PPC pabėgėliai stengėsi atgauti dvasinę pusiausvyrą ir pamažu atsigausti po traumas.

„Tu stovi veidu į sieną išžergęs kojas, o jie muša, jei bandai ką nors pasakyti. Jie šaukė: nežiūrėk į mane! Norėjau pamatyti, kas jie tokie. Vienas vaikinys, kuris turėjo telefoną, norėdamas įrašyti, kas vyko, buvo siaubingai sumuštas; jis galėjo net mirti. 3–4 asmenys mušė vieną. Tai daroma, kad žmonės išsigąstų ir kad tie, kurie grįžta namo, atkalbėtų kitus nuo minties vykti į Lietuvą.“

“ *Atvykau čia kaip nelydimas nepilnametis, tačiau buvau uždarytas į kalėjimą ir turėjome prašyti prieglobsčio. Kalėjime prabuvome 4 mėnesius. Iki šiol nežinome, kodėl buvome sulaikyti. Vėliau išgirdome, kad buvo galima pasakyti, jog esame pabėgėliai, tačiau jie mūsų nesiklausė. Vienintelis žmogus, kuris atėjo mums padėti, buvo advokatas iš Raudonojo Kryžiaus.“*

“Mano vaikai sakė, kad jūs nuvešite mus į saugią vietą, bet mes patekome į kalėjimą. Esu mokytoja, mano vyras teisininkas. Esame išsilavinę, tačiau Europa paliko mus likimo valiai. Tai, kaip su mumis buvo elgiamasi, sužlugdė viltis, kurias siejome su Europa.“

Aptariant situaciją URC su pabėgėliais, išsikėlusiais į savivaldybių teritorijas, URC jie apibūdino kaip įstaigą, kurioje būdami patyrė didelę įtampą, socialinius neramumus ir psichologinį nepasitenkinimą. Jų nuomone, tokią padėtį bent iš dalies lemia tai, kad prieglobsčio prašytojai, turintys ypatingų poreikių dėl trauminių patirčių, susijusių su persekiojimu ir pabėgimu iš savo šalies, priversti gyventi artimoje kaimynystėje su dokumentų neturinčiais migrantais ir kriminalinę praeitį turinčiais asmenimis. Be to, buvo nurodyta, kad dėl veiklos trūkumo ir nepakankamo socialinio palaikymo susiformuoja pavojinga socialinė atmosfera, iš kurios daugelis pabėgėlių nori kuo greičiau ištrūkti.

Apibendrinant galima teigti, kad buvimo URC laikotarpis neabejotinai turėjo neigiamą poveikį pabėgėlių psichinei sveikatai, fizinei gerovei ir apskritai buvo įvardytas kaip prarastas laikas. Žeminantis elgesys sulaikymo laikotarpiu sužadino pabėgėlių trauminius prisiminimus ir pablogino jų sveikatą. Pabėgėlių, kurie buvo sulaikyti asmeniškai arba tapo žiaurus ir smurtinio elgesio su kitais prieglobsčio prašytojais liudininkais, patirtis neigiamai paveikė jų integracijos gebėjimus.

Užuot kuo labiau paankstinus integraciją humaniškomis, orumo nežeidžiančiomis ir prasmingomis priėmimo priemonėmis, taikytos pabėgėlių prieglobsčio procedūros ir priėmimo sąlygos turėjo neigiamą poveikį pabėgėlių gebėjimams prisitaikyti prie priimančiosios šalies visuomenės ir sumažino galimybes pasirengti kurti naują gyvenimą Lietuvoje. Deja, priėmimo sąlygos atvykus į naują šalį, kuri turėjo tapti naujaisiais namais, daugeliui pabėgėlių suformavo neigiamą Lietuvos įvaizdį ir sumažino jų motyvaciją dėti reikiamas pastangas siekiant sėkmingai integruotis.

UNHCR išsamiau nenagrinėjo atskirų sulaikymo atvejų, sulaikymo pagrindų ir kiekvieno jėgos vartojimo atvejo; šioje ataskaitoje nesiekama pareikšti nuomonės dėl konkrečiais atvejais taikytų priemonių teisėtumo. Vis dėlto turėdamas omenyje, kad per DV surinkta informacija liudija, jog Lietuvoje dažnai taikomas prieglobsčio prašytojų, įskaitant moteris ir nelydimus vaikus, sulaikymas ir kad tokia praktika, be kita ko, lėmė šeimos narių išskyrimą ir netinkamą elgesį su pabėgėliais, UNHCR tvirtai laikosi nuomonės, jog su sulaikymu susijusi dabartinė politika turi būti persvarstyta.

Tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, pvz., naujos redakcijos ES priėmimo sąlygų direktyva, nustatyti aiškūs standartai, susiję su prieglobsčio prašytojų sulaikymo pagrindais ir sąlygomis.⁵¹ Neteisėtai atvykusių prieglobsčio prašytojų sulaikymo klausimai taip pat aptarti UNHCR vykdomojo komiteto išvadoje dėl tarptautinės apsaugos, o 2012 m. UNHCR gairėse dėl prieglobsčio prašytojų sulaikymo nustatyti atitinkami tarptautiniai šios srities standartai.⁵² Remiantis bendruoju principu, turėtų būti vengiama sulaikyti prieglobsčio prašytojus; sulaikymas turėtų būti taikomas tik kaip kraštutinė

⁵¹ Europos Sąjunga: Europos Sąjungos Taryba. 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (nauja redakcija), L 180/96, 2013 6 29. Žr. <http://goo.gl/mULpH2>

⁵² UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on the Applicable Criteria and Standards relating to the Detention of Asylum-Seekers and Alternatives to Detention, 2012. Žr. <http://www.refworld.org/docid/503489533b8.html>

priemonė. Sulaikymas gali būti taikomas tik teisėtais tikslais ir kiekvienu atveju nustačius, kad tai būtina ir proporcinga priemonė. Be to, atliekant bendrą sulaikymo būtinumo, pagrįstumo ir proporcingumo vertinimą turėtų būti svarstomos sulaikymo alternatyvos.⁵³

Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje prieglobsčio prašytojai paprastai nesulaikomi. Jei sulaikymas vis dėlto taikomas, jis visų pirma būna susijęs su grąžinimo procedūromis ar perkėlimu pagal Dublino reglamentą, kai yra pagrindas manyti, kad užsienietis gali pasislėpti. Be to, prieglobsčio prašytojai nelaikomi kartu su asmenimis, kaltinamais nusikaltimais, o sulaikymo įstaigose dirba civiliai administracijos darbuotojai, nevilkintys uniformų. Švedijoje buvo dedamos didelės pastangos kuriant sulaikymo alternatyvas, todėl ji dažnai minima kaip šalis, sukaupusi gerosios patirties šioje srityje.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Lietuvos valdžios institucijoms rekomenduojama išsamiai persvarstyti nacionalinius teisės aktus, politiką ir praktiką, susijusią su prieglobsčio prašytojų ir pabėgėlių priėmimo ir sulaikymo sąlygomis, kad jie visapusiškai derėtų su tarptautiniais ir Europos standartais. Tai galėtų būti sėkmingai padaryta Lietuvai į nacionalinės teisės aktus perkeltiant ES direktyvą dėl priėmimo sąlygų, kartu atliekant teisinio pagrindo, priėmimo infrastruktūros ir taikomos tvarkos persvarstymą. Tikslas turėtų būti, be kita ko, parengti humaniškas priėmimo sąlygas ir užtikrinti, kad prieglobsčio suteikimo procedūros laikotarpis būtų prasmingas ir skatintų būsimą integraciją arba reintegraciją kilmės šalyje tais atvejais, kai pareiškėjo prieglobsčio prašymas atmetamas ir jis grįžta namo. Atsižvelgdamas į tai, UNHCR rekomenduoja valdžios institucijoms ir ragina jas numatyti sulaikymo alternatyvas atvejams, kai sulaikymas laikomas būtina ir proporcinga priemone.

- Rekomenduojama kuo skubiau persvarstyti nuostatas dėl nelydimų nepilnamečių ir šeimų su vaikais sulaikymo, siekiant užtikrinti, kad vaikai paprastai nebūtų sulaikomi ir kad būtų išsaugota šeimos vienybė.

- Rekomenduojama persvarstyti URC sulaikymo padalinio administracines ir vidaus tvarkos taisykles ir būdus, kuriais prieglobsčio prašytojai verčiami joms paklusti, siekiant užtikrinti, kad įgyvendinant tas taisykles sulaikytieji nepatirtų žiauraus, nežmoniško ir (arba) žeminančio elgesio.

⁵³ Ten pat.

7.3 Laikotarpiu po pripažinimo teikiamos paramos integracijai poveikis

Kaip išdėstyta 4.3 ir 4.4 dalyse, visi pabėgėliai pradiniu laikotarpiu, kurio trukmė yra ne mažesnė kaip 8 mėnesiai, privalo gyventi PPC ir tik po to išsikelia į savivaldybių teritorijas, kur susiranda būstą. PPC teikia paramą, kuri apima švietimo, socialines ir sveikatos priežiūros paslaugas. Pabėgėlių gyvenimo PPC ir savivaldybėse patirtis apibendrinta toliau.

7.3.1 Finansinė parama

Vienas iš klausimų, kurį kaip svarbią problemą beveik iš karto įvardijo visose trijose vietovėse gyvenantys pabėgėliai, nepriklausomai nuo jų lyties, tautybės ar išsilavinimo, buvo maža piniginė pašalpa, skiriama maisto išlaidoms, drabužiams, vaistams, viešajam transportui ir t. t. Buvo nurodyta, kad finansinės paramos (210–245 litų vienam asmeniui per mėnesį), iš kurios turėtų būti padengiamos visos išlaidos, išskyrus apgyvendinimo, pragyventi nepakanka. PPC gyvenantys pabėgėliai pažymėjo, jog iš tokio dydžio pašalpos jiems nepakako nusipirkti pakankamai maisto, kad galėtų valgyti du kartus per dieną. Pagrindinis maisto produktas buvo bulvės, o vienas pabėgėlis pridūrė, kad jam išgyventi padėjo pinigai, gaunami iš šeimos narių, gyvenančių ne Lietuvoje.

“ Be papildomos pagalbos neišgyventume. Kai šeima klausia, kiek čia gaunu pinigų, negaliu pasakyti tiesos, nes man gėda dėl tokių sąlygų. ”

Be to, pabėgėliai aiškino, kad gaunamos piniginės pašalpos jiems nepakako važinėti iš Ruklos į kitus miestus, o tai labai svarbu ieškant darbo, norint susitikti su darbdaviais, nuvykti į įdarbinimo agentūras ir gyventi normalų gyvenimą užsiimant socialine veikla.

“ Dėl to sunku pasirūpinti pakankama mityba ir sumokėti už pagrindines gyvenimo reikmes. Tai turi tiesioginės įtakos gebėjimams integruotis, nes reikia pinigų, kad galėtum nuvažiuoti iki įdarbinimo agentūros, ir būtina bendrauti su visuomene, kitaip liksi izoliuotas. ”

Taigi pinigų trūkumas buvo aiškiai įvardytas kaip kliūtis bendrauti su kitais žmonėmis ir apskritai dalyvauti visuomenės gyvenime bei integruotis, taip pat kaip veiksnys, skatinantis izoliaciją, kuri savo ruožtu prisideda prie psichologinės įtampos ir sunkumų toliau mokytis arba ieškoti darbo. Klausimą dėl mažos piniginės pašalpos iškėlė visos grupės ir nors pabėgėliai pareiškė, jog aiškiai supranta, kad pašalpų, kurios gali būti mokamos, dydžiai negali būti neriboti, jie įvardijo jas kaip nerimo, nepasitenkinimo ir nusivylimo šaltinį ir kaip veiksnį, trukdantį ieškoti darbo, būsto, bendrauti su visuomene ir praktikuoti kalbėti vietos kalba.

Pabėgėliai taip pat pabrėžė, kad asmenims, turintiems specialiųjų poreikių, svarbu numatyti galimybę gauti papildomą finansinę paramą, pvz., gydymo išlaidoms ir vaistams.

UNHCR. Pabėgėliai per dalyvaujamąjį vertinimą Ruklos pabėgėlių priėmimo centre mąsto, kaip būtų galima kuo labiau padidinti paramos po statuso pripažinimo poveikį.
© UNHCR

Pažymėta, kad Kauno ir Vilniaus savivaldybėse teikiamos finansinės pagalbos taip pat nepakanka gyvenimo išlaidoms ir nuomai. Pabėgėliai aiškino visada buvę priversti rinktis, kuriuos būtiniausius dalykus įsigyti pirmiausia, ir neturėję pinigų laisvalaikio veiklai arba ne būtiniausioms reikmėms. Ypač turi būti skaičiuojamos išlaidos drabužiams, maistui ir transportui,

atsižvelgiant į būtiniausias išlaidas, pvz., nuomai. Dėl mažų finansinių galimybių vienišiams suaugusiems paprastai teko gyventi bendrame kambaryje, o šeima galėjo išsinuomoti tik vieną kambarį. Mažas pajamas gaunantys pabėgėliai atsiduria kritiškoje padėtyje – jiems gresia socialinė atskirtis ir skurdas.

Pabėgėliai pateikė SADM konstruktyvų pasiūlymą apsvarstyti galimybę siekti susitarimo su viešojo transporto paslaugų teikėjais dėl nemokamų autobusų bilietų ar pažymėjimų išdavimo.

Kaip geros praktikos pavyzdį galima nurodyti didesnę dalyvavimą visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime užtikrinančias priemones, taikomas Islandijoje, kur prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams išduodami nemokami viešojo transporto pažymėjimai ir jie nemokamai įleidžiami į viešąjį baseiną su sporto sale, į tam tikrus muziejus ir kultūros renginius. Prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai, su kuriais kalbėjosi UNHCR RRNE, aiškiai pritarė tokiai tvarkai ir nurodė, jog tai labai pagerina jų galimybes dalyvauti visuomenės gyvenime, pažinti Islandijos žmones, kultūrą ir mokytis kalbos bendraujant.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

➤ Lietuvos valdžios institucijoms rekomenduojama persvarstyti integracijos pereinamuoju laikotarpiu pabėgėliams teikiamą finansinę paramą, atsižvelgiant į išlaidas, kurias šios išmokos turėtų padengti, kad teikiama finansinė parama pabėgėliams užtikrintų gyvenimo lygį, panašų į šalies piliečių. Atsižvelgiant į tai, rekomenduojama, siekiant užtikrinti nediskriminavimo principą, įvertinti, ar pabėgėliams integracijos laikotarpiu teikiama finansinė parama yra tokio pat lygio kaip ir parama, teikiama socialiai remtiniems piliečiams, ir koku mastu pagrindinė socialinės rūpybos sistema užtikrina pabėgėlių poreikius ir teises, taip pat ar reikia kokių nors pakeitimų.

➤ Remiantis pabėgėlių pasiūlymais ir Islandijos gerąja patirtimi, rekomenduojama apsvarstyti galimybę suteikti prieglobsčio prašytojams ir pabėgėliams teisę nemokamai važinėti viešuoju transportu, nemokamai lankytis, pavyzdžiui, muziejuose ir kitose kultūros, taip pat sporto įstaigose.

7.3.2 Lietuvių kalbos kursai

Dauguma pabėgėlių išreiškė nusivylimą, kad pakankamai greitai neišmoksta lietuvių kalbos. Jie minėjo, kad kalba yra pagrindinis dalykas norint gauti darbą ir kad nepakankamos kalbos žinios buvo pretekstas nepriimti jų dirbti.

Neraštingi pabėgėliai arba asmenys, turintys žemesnio lygio išsilavinimą, pvz., nekalbantys anglų arba rusų kalbomis, manė, kad jiems kalbos kursai negalėjo duoti tiek naudos, kiek kitiems, nes yra pritaikyti aukštesnio išsilavinimo asmenims. Mokymo pobūdis ir grupės nebuvo pritaikytos neraštingiems pabėgėliams. Iš gautų atsiliepimų susidaro vaizdas,

„Manome, būtų labai naudinga, jei galėtume daugiau bendrauti su žmonėmis. Jei turėtume darbo, taip pat galėtume tobulinti kalbos žinias. Dabar esame daugiau ar mažiau izoliuoti ir kalbame gimtąja kalba.“

kad pabėgėliams sunku išmokti lietuvių kalbą. Keletas pabėgėlių minėjo, jog geros kokybės kalbos mokymo kliūtis buvo nepakankami mokytojų gebėjimai ir kompetencija. Be to, pabėgėlių nuomone, skiriama nepakankamai mokymo valandų. Kai kurie pabėgėliai nurodė, kad praverstų intensyvūs kursai.

Daugumos pabėgėlių manymu, kalbą padėtų išmokti glaudesni ryšiai su vietos bendruomene. Užimtumas ir bendravimas darbo vietoje taip pat padidintų praktinį kalbos naudojimą ir jos žinias. Dėl nepakankamos finansinės paramos juntama

izoliacija, PPC vieta ir patirtos netolerancijos ir (arba) ksenofobijos apraiškos dar labiau mažino pabėgėlių gebėjimą rasti galimybių pasipraktikuoti kalbėti socialinėje aplinkoje.

“ *Pripažinus pabėgėlio statusą, išvyksti į Ruklą, kur lankai kalbos kursus. Jei esate buvę Rukloje, žinote, kad ten tik miškai ir karinė bazė. Ten trūksta bendravimo su vietos gyventojais. Reikėtų pergalvoti kalbos mokymo programą. Svarbiausia, jog nemokant kalbos čia sunku gauti darbą arba pradėti verslą.“*

Kai kurie pabėgėliai teigė esant ryšį tarp patirtų trauminių išgyvenimų ir sunkumų išmokti kalbą.

Pabėgėliai, kurie sėkmingai pradėjo verslą, atkreipė dėmesį į bendravimo su vietos gyventojais naudą mokantis kalbos.

„Taip, lankau, bet nelabai sekasi. Turiu rimtų psichologinių problemų, kurios trukdo išmokti kalbą. Labai gaila.“

“ *Geriausias būdas mokytis kalbą yra dalyvauti visuomenės gyvenime. Bet tai mano patirtis, kitiems gali atrodyti kitaip. Supratau, kad negaliu išmokti lietuviškai su mokytoju ir iš knygų, todėl teko susirasti draugų ir bendrauti.“*

Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje kalbos mokymas yra paramos integracijai, teikiamos po statuso pripažinimo, dalis. Norvegijoje programą sudaro 550 valandų, Danijoje 2 metų integracijos laikotarpiu rengiama bent 15–18 valandų kalbos užsiėmimų per savaitę. Švedijoje integracijos pereinamasis laikotarpis yra 2 metai, rengiami kursai „Švedų kalba imigrantams“ (SFI). SFI kursuose pabėgėliai įgyja švedų kalbos pagrindus ir žinių apie Švedijos visuomenę, taip pat išmokomi naudotis kompiuteriu kaip kalbos

mokymosi priemone. Dieninius SFI kursus paprastai sudaro 15–20 valandų per savaitę, vakarinius – maždaug 6 valandos per savaitę.

Akivaizdu, kad kalbos kursų, numatytų integracijos programose, nauda priklauso nuo jų kokybės ir mokytojų kompetencijos. Vis dėlto yra ir kitų veiksnių, darančių įtaką kalbos išmokimui, t. y. pabėgėlio asmeninis išsilavinimas ir raštingumo laipsnis, sveikatos būklė, susijusi su gebėjimu sutelkti dėmesį, ir kt.

Kursų efektyvumui svarbu ir mokymo metodai. RICE tyrimai parodė, kad faktinis kalbos mokymasis geriausiai vyksta realiame gyvenime, kur lemiamas vaidmuo tenka socialiniams kontaktams, todėl, siekiant palengvinti galimybes patekti į darbo rinką ir spartinti kalbos mokymąsi, buvo siūloma, be pagrindinio kalbos mokymo, apsvarstyti darbo ir kalbėjimo derinimo galimybes. Tokios galimybės galėtų būti savanoriškas darbas ir stažuotės, darbo ir gamybinė praktika. Švedų modelis, pagal kurį kalbos mokymas derinamas su užimtumu, yra geras pavyzdys, parodantis, kad kalbos mokymasis labai pagerėja, kai yra galimybių praktikuotis autentiškoje aplinkoje.

Kalbos mokėjimas yra svarbiausias įsidarbinimo ir pagrindinis socialinės integracijos veiksnys. Todėl svarbu, kad mokytis kalbos būtų pradedama kuo anksčiau.

SIŪLAMOS REKOMENDACIJOS:

➤ Rekomenduojama persvarstyti pabėgėliams siūlomus lietuvių kalbos kursus, taip pat mokymo metodus, siekiant, be kitų dalykų, užtikrinti, kad programa būtų pritaikyta skirtingų poreikių ir gebėjimų pabėgėliams, turintiems skirtingą išsilavinimą, ir atsižvelgiant į kitų šalių gerąją patirtį.

➤ Rekomenduojama palengvinti mokymus ir mainų galimybes už kalbos kursų organizavimą atsakingiems pareigūnams, taip pat kalbos mokytojams, siekiant mokytis iš kitų šalių patirties ir praktikos, apsvarstyti, kaip kalbos mokymasis galėtų tapti kompleksinės nacionalinės integracijos programos dalimi.

➤ Rekomenduojama apsvarstyti galimybę, remiantis atitinkamu Švedijos modeliu, parengti programas ir priemones, kuriose būtų derinamas kalbos ir profesinis mokymas.

➤ Rekomenduojama rengti mokymus apie perspektyvius darbo metodus darbuotojams, teikiantiems paslaugas ir (arba) informaciją pabėgėliams, siekiant stiprinti jų gebėjimus padėti pabėgėliams išnaudoti visą savo potencialą.

➤ Rekomenduojama ieškoti būdų sudaryti palankesnes pabėgėlių ir vietinių gyventojų bei NVO bendravimo, taip pat pabėgėlių dalyvavimo socialiniame ir kultūriniame Lietuvos gyvenime sąlygas, nes taip jiems būtų suteikiama daugiau galimybių mokytis kalbos.

7.3.3 Teisinis statusas ir leidimų gyventi trukmė

DV atskleidė, kad pabėgėliai, kuriems suteiktas leidimas 1 metus gyventi Lietuvoje, dėl savo teisinio statuso patiria problemų ir kurios kyla grandininė reakcija. Minėta, kad visų pirma susiduriama su sunkumais bandant rasti būstą, darbą ir atsidaryti banko sąskaitą. Darbdaviai yra mažiau

suinteresuoti samdyti trumpalaikį teisinį statusą turinčius pabėgėlius, nes mano, kad leidimas gyventi gali būti nepratęstas ir darbuotojai nebegalės dirbti. Be to, trumpalaikį leidimą gyventi turintiems pabėgėliams sunku užregistruoti savo gyvenamąją vietą.

„ Turime leidimus gyventi vieniems metams. Niekas nenori mūsų įdarbinti trumpam laikui.“

Trumpalaikis leidimas gyventi taip pat neigiamai veikia galimybę turėti savo būstą, nes norint įgyti būstą labai svarbu užimtumas ir gebėjimas išsilaikyti.

“ Dirbu ir norėčiau pirkti butą, bet negaliu gauti kredito: atsakoma motyvuojant, kad turiu leidimą tik 1 metams.“

Be to, po 1 metų parama integracijai nebeteikiama, nebent laikoma, kad pabėgėlis turi ypatingų poreikių. Paprastai pavojus likti be paramos kyla vienišiams vyrams ar moterims. Pasibaigus paramos integracijai laikotarpiui, pabėgėliams, kuriems neteikiama šeimos ar kitokio pobūdžio parama, kyla pavojus tapti benamiais. Dėl to PPC gyvenantys pabėgėliai jautė poreikį pabandyti suteikti pastogę kitiems pabėgėliams, atsidūrusiems nesaugioje padėtyje, kai jiems teko palikti susirastus butus ir darbus.

Papildomos apsaugos gavėjai taip pat paminėjo sunkumus, su kuriais susiduria dėl šeimos narių prisijungimo prie jų Lietuvoje, nes dabartiniai Lietuvos įstatymai neužtikrina jų teisės į šeimos susijungimą.

Daugelis apklaustų pabėgėlių, ypač tie, kurie turėjo trumpalaikį leidimą gyventi šalyje, laikė savo padėtį Lietuvoje tokia sunkia, o perspektyvas tokiomis skurdžiomis, kad svarstė galimybę persikelti į kitą Europos šalį, kurioje tikėjosi lengviau rasti darbą ir gauti paramą integracijai. Kai kurie papildomos apsaugos gavėjai jau bandė ieškoti laimės kitur, pvz., Belgijoje, Vokietijoje ar Švedijoje, bet pagal Dublino reglamentą buvo grąžinti į Lietuvą. Jie prarado daug brangaus laiko, kurį būtų galėję skirti kalbai mokytis, dalyvauti profesijos mokymuose ir darbo paieškomis, nes grįžę į Lietuvą turėjo vėl gaišti laiką prieglobsčio suteikimo procedūroms. Ypač liūdna padėtis buvo šeimų su vaikais, kurių tėvai buvo persikėlę ieškodami galimybių integruotis. Vaikai turėjo iš naujo prisitaikyti prie naujų mokyklų, pasivyti mokymo programą, susirasti naujų draugų ir viską pradėti iš naujo.

UNHCR pareiškė, jog nėra jokio pagrindo manyti, kad papildomos apsaugos gavėjų saugumo priemonės būtų užtikrinamos trumpesnį laikotarpį nei apsaugos priemonės pagal 1951 m. Pabėgėlių konvenciją ir kad papildomos apsaugos gavėjams suteikus galimybę naudotis panašiomis į pabėgėlių teisėmis gerokai palengvėtų ankstyvas jų

dalyvavimas ir indėlis į priimančiosios bendruomenės gyvenimą.⁵⁴ Tačiau laiku suteiktas saugus teisinis statusas ir teisė gyventi šalyje paskatintų socialinę sanglaudą ir pagerintų bendras integracijos perspektyvas. Taip pat svarbu, kad panašios teisės būtų suteikiamos asmenų, gavusių tarptautinę apsaugą, šeimos nariams.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama persvarstyti teisės aktus, siekiant suderinti leidimo gyventi suteikimo papildomos apsaugos gavėjams tvarką su pabėgėliams taikoma tvarka; tai galėtų būti įgyvendinta Lietuvai į nacionalinės teisės aktus perkeliant naujos redakcijos ES priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų direktyvos nuostatas.⁵⁵

7.3.4 Galimybės gauti būstą savivaldybėse

Per DV pabėgėliai kalbėjo apie poreikį gauti daugiau pagalbos ir paramos ieškant tinkamo ir finansiškai prieinamo būsto. Dėl informacijos, kontaktų trūkumo, ribotų kalbos įgūdžių ir finansinių išteklių, įskaitant lėšas kelionėms į vietas, kur yra laisvų būstų, atrodo, kad pabėgėliams susirasti būstą labai sunku. Be to, pabėgėliams sunku padengti reikalaujamą nuomos mokestį, nes daugelis jų yra bedarbiai. Kad kai kurios iš šių kliūčių galėtų būti pašalintos, pabėgėliai siūlė numatyti galimybę skirti socialinius būstus.

“ Aš negaliu mokėti įprasto dydžio nuomos mokesčio, todėl turime nuomoti vieno kambario butą šeimai. Tai brangu, ieškome ko nors pigiau. Be to, sunku ieškoti pačiam – reikia kalbos, transporto ir užmokėti agentams. ”

Nemažai pabėgėlių pasakojo su sunkumais ieškant būsto susidūrę dėl savininkų, atsisakančių nuomoti būstus pabėgėliams, ksenofobijos ir netolerancijos. Galiojantis reikalavimas deklaruoti arba registruoti gyvenamąją vietą taip pat trukdo pabėgėliams rasti būstą; šis reikalavimas kelia ypač didelių sunkumų būsto ieškantiems papildomos apsaugos gavėjams, kurie yra gavę trumpalaikį leidimą gyventi šalyje.

⁵⁴ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR comments on the European Commission's proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection and the content of the protection granted (COM(2009)551, 21 October 2009), 29 July 2010, 8 dalis. Žr. <http://www.refworld.org/docid/4c503db52.html>

⁵⁵ Europos Sąjunga: Europos Sąjungos Taryba. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų (nauja redakcija), OL L 337, 2011 12 20, p. 9–26. Žr. <http://goo.gl/hnjqen>

„ Gyvenu čia jau 10 metų. Turiu problemų, ypač dėl būsto – niekas nenori mums nuomoti, nes esame iš Afganistano. Kai žmonės išgirsta, kad esame iš Afganistano, išsigąsta. Niekas neduoda mums darbo ar būsto.“

Be tinkamo būsto žmonėms sunku gyventi normalų gyvenimą, dirbti arba mokytis. Taigi pabėgėliai pabrėžė paramos ieškant finansiškai prieinamo būsto svarbą: dauguma Kaune ir Vilniuje gyvenančių pabėgėlių patyrė problemų, nes persikelti buvo per brangu arba buvo sunku susirasti vietą, kurioje galėtų apsistoti. Tarp pabėgėlių buvo ir tokių, kurie sėkmingai susirado būstą, nes sulaukė NVO paramos. Tai kaip tik paremia jų teiginį, kad pagalba ieškant būsto iš tiesų gali būti veiksminga.

Kai kurie pabėgėliai musulmonai paaiškino, kad būsto paieškų sunkumai neigiamai veikia jų galimybes tuoktis ir pradėti rimtą šeiminių gyvenimą. Pabėgėlių teigimu, pagal jų religines vertybes ir kultūrą reikalaujama, kad poros, prieš pradėdamos santykius, turėtų būstą, kuriame galėtų gyventi kaip pora.

Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje pabėgėliams, kuriems suteiktas leidimas gyventi, suteikiama parama būstui ir galimybė kuo greičiau po pripažinimo persikelti į savivaldybių teritorijas. Būsto paieška tinkamoje savivaldybėje ir sutarties su savininku sudarymu rūpinasi valstybinės institucijos. Ši tvarka, susieta su bendra savivaldybių pareiga organizuoti kalbos mokymus imigrantams ir pabėgėliams, užtikrinti vaikų priežiūros paslaugas ir mokyklos lankymą, yra pagrindinė Šiaurės šalių paramos integracijai projekto ypatybė. Savivaldybės gauna valstybės finansinę kompensaciją už šių integravimo paslaugų teikimą. Danijoje ir Norvegijoje priimti pabėgėlius savivaldybėse privaloma pagal įstatymus, o Suomija ir Švedija pasirinko savanoriškumo principą. Švedijoje prieglobsčio prašytojai jau per prieglobsčio suteikimo procesą gali pasirinkti gyventi su šeima ar draugais arba atskirai saugiame būste, todėl jiems gali reikėti nevienodos pagalbos. Vis dėlto reikia pripažinti, kad dėl didėjančio prieglobsčio prašytojų skaičiaus ir butų trūkumo pastaraisiais metais vis sunkiau laiku suteikti asmenims būstą ir perkelti juos į savivaldybės teritoriją.

RICE tyrime rekomenduojama, kad pabėgėlio statusą suteikusios priimančiosios valstybės teiktų pabėgėliams paramą ieškant tinkamo ir finansiškai prieinamo būsto ir imtųsi priemonių, užkertančių kelią pabėgėlių benamystei.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama persvarstyti pabėgėliams teikiamos paramos dydį ir formą, kad būtų galima padėti jiems susirasti būstą ir sudaryti nuomos sutartį, siekiant išsiaiškinti, kaip būtų galima sustiprinti teikiamą paramą, pvz., nustatyti sistemą, pagal kurią padėti pabėgėliams surasti prieinamą būstą ir sudaryti sutartį būtų įpareigota valstybės įstaiga arba NVO.

7.3.5 Galimybė įsidarbinti, įskaitant kvalifikacijos pripažinimą

Pabėgėliai paaiškino, kad atvyko į Lietuvą ieškodami apsaugos nuo persekiojimo, karo ir nesaugumo, o ne siekdami gauti socialinę paramą. Per apklausas ir PPC, ir kitose vietose DDG susidarė įspūdis, kad pabėgėliai pradžioje buvo labai motyvuoti susirasti darbą. Jų pareiškimai rodė tvirtą norą pasirūpinti savimi, savo šeima ir tarnauti visuomenei mokant mokesčius. Visi pabėgėliai tvirtino, kad užimtumas yra svarbiausia integracijos proceso dalis.

Tačiau jie išreiškė nusivylimą dėl per ilgai trunkančių darbo paieškų ir pabrėžė poreikį gauti daugiau paramos ieškant darbo, nes kyla daug specifinių kliūčių. Pavyzdžiui, dėl kalbos problemų pabėgėliams sunku gauti informacijos apie laisvas darbo vietas. Be to, gana sunku pasiekti agentūras, kurios padėtų rasti darbą, nes galimybės keliauti iš PPC į didesnius miestus arba tarp miestų labai suvaržytos dėl mažos finansinės paramos.

Nedarbas ir prastos perspektyvos rasti darbą kelia didžiulį nerimą dėl ateities. Kadangi pabėgėliams žinoma, jog neturint darbo teikiama socialinė parama menka, jie visi mano, kad ilgesnį laiką išgyventi iš socialinės pašalpos Lietuvoje nebus įmanoma. Kai kurie jau gyveno iš pinigų, gaunamų iš užsienyje gyvenančių giminių. Pabėgėliai teigė manantys, kad turėtų patys prisiimti atsakomybę už savo likimą ir ateitį, todėl, nerasdami būdų išgyventi Lietuvoje, bus priversti ją palikti ir ieškoti galimybių kitose Europos šalyse. Šiuo atžvilgiu verta pažymėti, kad, palyginti su piliečiais, kurių nemažai po 2008 m. finansų krizės buvo priversti išvykti iš šalies ieškoti darbo, pabėgėliai yra ypač sunkioje padėtyje, nes jiems dažnai trūksta šeiminių ryšių ir artimųjų pagalbos. Pabėgėlių bendruomenė nėra didelė ir negauna pakankamai išteklių užtikrinti pakankamoms apsaugos sąlygoms, kuriomis gali naudotis bedarbiai Lietuvos piliečiai.

Taigi sunkumai rasti darbą ir pragyvenimo lėšų yra viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių daugelis pabėgėlių siekia palikti Lietuvą ir bandyti laimę kitur, pvz., Vokietijoje, Prancūzijoje ar Jungtinėje Karalystėje.

Pabėgėliai, kuriems pavyko rasti darbą, skundėsi, kad darbo užmokestis buvo labai mažas. Jeigu šeimoje dirba tik vienas asmuo, pajamų paprastai nepakanka šeimai išlaikyti.

“ Per penkerius pabėgėlių gyvenimo Lietuvoje metus palūžau psichologiškai [verkia], nes su vyru dirbome už menkus pinigus, kaip vergai. Niekas mums nepadėjo.”

Kai kurie iš apklaustų pabėgėlių prieš bėgdami iš savo šalies dirbo darželio auklėtojais, inžinieriais ar teisininkais. Dalis jų turėjo universitetinį išsilavinimą ir ankstesnės darbo patirties, tačiau negalėjo įsidarbinti pagal kvalifikaciją, nes nepakankamai mokėjo lietuvių kalbą.

Be to, dėl nepakankamo lietuvių kalbos mokėjimo jie negalėjo gauti vairuotojo pažymėjimo, kuris reikalingas kai kuriose darbovietėse.

Kita problema, nurodyta kaip veiksnys, trukdantis įsidarbinti pabėgėliams nepaisant aukštesnio lygio išsilavinimo, buvo tai, kad Lietuvos darbdaviai nepripažino pabėgėlių diplomų ir išsilavinimo. Tai pasakytina ir apie aukštos kvalifikacijos pabėgėlius, kurie išsikėlė iš PPC ir gyveno Kaune ir Vilniuje.

Pabėgėliams buvo ypač sunku spręsti šią problemą, turint omenyje, kad laikotarpiu po statuso pripažinimo daugybę pastangų reikėjo skirti kovai dėl išlikimo. Sunkumai užsidirbti pragyvenimo lėšų kurstė jausmą, kad jie Lietuvoje nelaukiami.

“ Pavyzdžiui, kaip inžinierius, turi turėti valstybinės kalbos mokėjimo 2 kategorijos sertifikatą. Valstybės tarnyboje [kur pabėgėlis norėtų dirbti] turi turėti net aukštesnės kalbos mokėjimo kategorijos sertifikatą. Be šių sertifikatų gali gauti tik fizinį darbą. Man problemų dėl kalbos nekyla.”

Kalbant apie pabėgėlių iš trečiųjų šalių kvalifikacijos pripažinimą, UNHCR vykdomojo komiteto išvadoje Nr. 104 dėl vietinės integracijos valstybės skatinamos pripažinti universitetinių, specialybės ir profesinio mokymo diplomų, sertifikatų ir laipsnių, kuriuos pabėgėliai įgijo prieš patekdami į priimančiąją šalį, lygiavertiškumą.⁵⁶ Nustatant reglamentuojamų

„ Turiu aukštąjį išsilavinimą vandens tiekimo sektoriuje. Darbo čia negavau. Lankiausi daugelyje bendrovių, tačiau nesulaukiau jokie atsakymo. Turiu 25 metų darbo stažą. Man sakoma, kad jis Lietuvoje negalioja. Lietuvoje neturiu jokio darbo stažo, lyg niekada nebūčiau dirbęs.“

profesijų profesinio pripažinimo procedūras, svarbu atsižvelgti į diplomo turėtojo trečiojoje šalyje įgytą kvalifikaciją, taip pat į išsilavinimą ir (arba) profesinę patirtį ir laikytis atitinkamų ES direktyvomis nustatytų būtiniausių rengimo reikalavimų.⁵⁷

Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje yra parengtos individualizuotos integracijos programos (integracijos parama), kurių galutinis arba pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad suaugę pabėgėliai įgytų kalbos pagrindus ir būtų mokomi, kaip patekti į darbo rinką arba įgyti išsilavinimą. Be to, kaip tikslinių iniciatyvų, parengtų siekiant palengvinti imigrantų ir pabėgėlių patekimą į

darbo rinką, pavyzdžius galima paminėti specialias įdarbinimo paskatas ir bandomąsias darbo vietas. Be savivaldybių pareigos pasirūpinti būstu, svarbiausia Šiaurės šalių integracijos priemonių dalis – švietimo ir mokymo programa, sukurta siekiant suteikti pabėgėliams įgūdžių, reikalingų norint patekti į darbo rinką. 2010 m. Švedijoje, siekiant pagerinti po statuso pripažinimo teikiamos tikslinės integracijos paramos rezultatus ir užtikrinti ankstyvą užimtumą, visa atsakomybė už pabėgėlių priėmimą iš savivaldybių buvo perduota įdarbinimo agentūrai. Kitose Šiaurės šalyse pagrindinė atsakomybė dėl paramos integracijai ir toliau tenka savivaldybėms.

⁵⁶ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Conclusion on Local Integration, 7 October 2005, No. 104 (LVI) - 2005, m. punktas. Žr. <http://www.refworld.org/docid/4357a91b2.html>

⁵⁷ Europos Komisija. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Bendra integracijos darbotvarkė. Trečiųjų šalių piliečių integracijos Europos Sąjungoje programa. 2005 m. rugsėjo 1 d., COM (2005) 389 galutinis. Žr. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0389:FIN:LT:PDF> [žiūrėta 2014 m. gegužės 14 d.]

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama nuodugniai persvarstyti įsidarbinti siekiantiems pabėgėliams teikiamas paramos priemonės, taip pat išnagrinėti, koku mastu atsižvelgiama į jų individualius gebėjimus bei siekius ir rengiami individualizuoti integracijos planai, išsiaiškinti tolesnio teikiamos paramos stiprinimo galimybes ir užtikrinti, kad pabėgėliai būtų įtraukti į nacionalinę užimtumo politiką bei sistemas ir gautų naudos iš tikslinės paramos.

- Rekomenduojama nustatyti, su kokiomis kliūtimis susiduria pabėgėliai pradėdami privatų verslą ir projektus ir kokia informacija dėl reikalavimų ir procedūrų jiems prieinama. Į tokį tyrimą gali būti įtraukta įkvepiančių pavyzdžių apie pabėgėlius, kurie sėkmingai pradėjo savo verslą.

- Rekomenduojama išanalizuoti galimybes dalyvauti Lietuvos darbo rinkoje ir jos poreikius, taip pat galimybes sukurti specialias paskatas darbdaviams įdarbinti imigrantus ir pabėgėlius.

- Siekiant palengvinti patekimą į darbo rinką, rekomenduojama iširti galimybes derinti darbą ir kalbos mokymą, taip papildant lietuvių kalbos pagrindų kursus.

- Rekomenduojama pradėti dialogą su potencialiais viešojo ir privačiojo sektoriaus darbdaviais dėl pabėgėlių įdarbinimo, didinti informuotumą apie įgūdžius ir gebėjimus, kuriuos pabėgėliai gali panaudoti darbo vietoje, svarstyti konkrečias problemas, kylančias įdarbinant pabėgėlį (pvz., papildomos apsaugos gavėją, turintį trumpalaikį leidimą gyventi), ir kovoti su neigiamu požiūriu bei stereotipais.

- Rekomenduojama, remiantis kitų Europos šalių gerąja patirtimi ir žiniomis, parengti universitetinių, specialybės ir profesinio mokymo diplomų, sertifikatų ir laipsnių pripažinimo sistemą ir metodiką.

- Rekomenduojama palengvinti darbo biržų darbuotojų mokymus ir mainų galimybes, kad būtų stiprinami jų gebėjimai ir žinios pabėgėlių instruktavimo įsidarbinimo klausimais ir veiksmingų bei tinkamų individualių įsidarbinimo planų rengimo srityje.

7.3.6 Socialinė integracija, dalyvavimas viešajame (bendruomeniniame) gyvenime, diskriminacija ir ksenofobija

Nors visi pabėgėliai išreiškė padėką PPC darbuotojams ir teigė, kad ten jautėsi saugūs, dauguma jų nurodė turintys labai mažai galimybių bendrauti su vietos bendruomene už centro ribų. Jie paaiškino, kad retai išeidavo iš centro po 18 ar 19 val., nes nesijausdavo saugūs. Pabėgėliai informavo apie agresyvų elgesį, pvz., eidami apsipirkti buvo apmėtyti akmenimis ir kt. Dėl kalbos barjero jiems sudėtinga kreiptis į policiją pagalbos, jei yra užpuolami, ir tai didina nesaugumo jausmą.

Kai kurių pabėgėlių, ypač tų, kurie galėjo susikalbėti anglų arba rusų kalbomis, socialinė integracija didžiuosiuose miestuose, Kaune ir Vilniuje, buvo lengvesnė.

“ Atrodo, kad Vilniuje ir Kaune aplinka kelia mažiau grėsmės nei Rukloje.”

Pabėgėliai taip pat nurodė, kad maža Ruklos gyvenvietė yra izoliuota, todėl jie turi mažai galimybių praktikuoti kalbėti lietuviškai su vietos gyventojais. Jų teigimu, izoliacija ištverinama sunkiai, o dėl mažo darbų vietų skaičiaus ir didelio nedarbo lygio susirasti darbą Rukloje arba šalia jos beveik nėra galimybių.

„ Vilniečiai yra atviresni, nes miestas daugiatautis. Jie draugiškesni nei žmonės kituose miestuose.“

“ Trūksta bendravimo su lietuviais, trūksta prieigos prie interneto ir televizijos, kelionės į Kauną ar Vilnių brangios.”

Pabėgėliai taip pat kalbėjo apie įtampą tarp PPC gyvenančių pabėgėlių ir vietos gyventojų. Kai kurie pabėgėliai tiesiogiai patyrė vietinių gyventojų netoleranciją ir neigiamą požiūrį.

“ Jie mėtosi akmenimis, turime bėgti slėptis į centrą.”

„ Pastebėjau, kad visuomenė čia vadovaujasi stereotipais, t. y. vertina mane pagal odos spalvą ar išvaizdą.“

Pabėgėliai dėl kalbos barjero ne visada galėjo kreiptis į policiją.

Musulmonų pabėgėliai teigė patyrę neigiamą požiūrį dėl savo religijos.

“ Esame musulmonai, todėl į mus dažnai žiūrima kaip į teroristus.”

UNHCR. Pabėgėlių, dalyvaujančių dalyvaujama jame vertinime, įtraukimas į diskusiją apie socialinę integraciją Lietuvoje. © UNHCR

Dauguma pabėgėlių manė, kad socialinė integracija didesniuose miestuose, pavyzdžiui, Kaune, Vilniuje ar net Jonavoje, lengvesnė ir ten paprasčiau bendrauti su lietuviais. Beveik visi jie pareiškė, kad ksenofobija didžiuosiuose miestuose ne taip įsišaknijusi ir žmonės ten atviresni, tolerantiškesni.

“ Turiu keletą draugų. Jonavoje daug jaučiau.”

“ Lietuvoje nesunku integruotis. Jei lankysitės netinkamose vietose, tuomet susidarysite prastą nuomonę. Bet jei gyvensite normalioje visuomenėje, integracija nebus sunki. Žmonės priims jus, nesvarbu, koks jūsų tikėjimas ar odos spalva. Pastebėjau ksenofobijos ir diskriminacijos apraiškų, tačiau ne tarp savo pažįstamų. Nereikėtų pagal vieną atvejį spręsti apie visą tautą. Nepasakyčiau, kad visi lietuviai yra homofobai ar ksenofobai. Aš šypsauši žmonėms.”

Danijoje pagrindinis vaidmuo vykdant valstybės priėmimo ir integracijos politiką tenka pilietinei visuomenei ir asociacijoms. Valdžia finansiškai remia migrantų konsultavimo veiklą savivaldybių bendruomenės centruose. Savanoriai padeda imigrantams ir pabėgėliams rasti kelią į visuomenę; padeda atlikti namų darbus ir organizuoja socialinę ir kultūrinę veiklą, kuria siekiama skatinti danų kalbos vartojimą ir didinti pabėgėlių socialinį kapitalą. Švedijoje egzistuoja panašios Raudonojo Kryžiaus ar kitų nevyriausybinių organizacijų

iniciatyvos, kurios papildo valdžios iniciatyvas ir programas, be to, svarbų vaidmenį priimant pabėgėlius ir įtraukiant juos į vietos bendruomenes atlieka sporto ir jaunimo asociacijos.

Islandijoje Raudonasis Kryžius daugelį metų vykdė itin sėkmingą programą, pagal kurią visiems perkeltiems pabėgėliams būdavo paskiriama po islandų globėjų šeimą – jos nariai galėjo padėti atlikti kasdienės užduotis ir patarti praktiniais klausimais, galėjusiais kelti problemų pradiniu laikotarpiu.

Be šių praktinių priemonių, kuriomis siekiama padėti pabėgėliams rasti kelią į visuomenę ir paruošti dirvą kultūriniam mainams, Švedija nacionaliniu lygmeniu įgyvendino kovos su ksenofobija ir diskriminacija, dėl etninės priklausomybės, strateginius planus ir priėmė teisės aktus, kuriais numatomos bausmės už neapykantos kurstymą ir rasizmo apraiškas. Šie strateginiai planai visų pirma įgyvendinami užimtumo ir švietimo srityse. Kadangi atsakomybė dėl integracinės aplinkos gerinimo dalijasi priimančiosios šalies visuomenė, vyriausybė, savivaldybės, pilietinės visuomenės sektorius ir susiję asmenys, svarbu, kad priimančiųjų vietos bendruomenių gyventojai suprastų pabėgėlių padėtį.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama imtis veiklos, kuria būtų siekiama nacionaliniu lygmeniu, savivaldybėse ir mažesniuose miestuose didinti priimančiųjų bendruomenių informuotumą apie pabėgėlių kilmę, poreikius ir gebėjimus. Tai galėtų būti daroma, pvz., rengiant informacines kampanijas, per kurias būtų pateikiamos pabėgėlių asmeninės istorijos; projektus, skirtus jaunimui ir moksleiviams; projektus ir renginius, kuriais būtų siekiama stiprinti pabėgėlių ir priimančiosios bendruomenės ryšius ir sąveiką, pvz., naudojantis priimančių šeimų sistema; taip pat padėti pabėgėliams kasdieniame gyvenime informuojant juos apie Lietuvos visuomenę ir kultūrą.

- Rekomenduojama ieškoti būdų gerinti žiniasklaidos žinias apie pabėgėlių problemas pasauliniu mastu, pabėgėlių padėtį Lietuvoje ir šių problemų suvokimą, siekiant užtikrinti, kad pranešimai būtų tikslūs ir objektyvūs ir kad būtų vengiama stereotipų.

- Rekomenduojama persvarstyti nacionalinius teisės aktus, siekiant užtikrinti, kad juose būtų įtvirtintos nuostatos, kurios atgrasytų ir numatytų bausmes už rasistinius veiksmus ar elgesį ir diskriminaciją visose visuomenės gyvenimo srityse, įskaitant mokyklas ir darbo vietas.

- Rekomenduojama ištirti galimybę gauti ES finansavimą projektams, kuriais siekiama didinti visuomenės informuotumą ir užkirsti kelią rasizmui, ksenofobijai ir su tuo susijusiam nepakantumui.

7.3.7 Sveikatos priežiūra

Daugelis PPC gyvenančių pabėgėlių problema laikė prastą medicininę pagalbą.

“ Sveikatos priežiūros nėra, teikiama tik būtinoji medicinos pagalba.”

Kiti nurodė, kad pagalbos sistema veikia lėtai.

“ Norint pasitikrinti sveikatą paprastai reikia laukti du ar tris mėnesius. Net jei kenti stiprų skausmą. Tau tiesiog skiria migdomųjų.”

Kita problema – daugumai pabėgėlių be papildomos finansinės paramos neįperkamas odontologinis gydymas.

Keletas pabėgėlių nurodė, kad buvo sunku pasinaudoti teikiama psichologine pagalba, nes jie negalėjo bendrauti su psichologu dėl kalbos barjero.

Kalbos barjeras, atrodo, buvo pagrindinė kliūtis, trukdanti gauti medicininę pagalbą, teikiamą PPC. Pateiksime vieną ypač dėmesį patraukiantį pavyzdį, kuris, be kitų dalykų, parodo problemų dėl bendravimo poveikį. Pagal EUREMA II projektą iš Maltos į Lietuvą buvo perkelta eritriečių šeima su sūnumi. Berniukui nustatytas sveikatos sutrikimas, dėl kurio reikia specialaus gydymo. Kol šeima buvo Maltoje, buvo teikiamas reikiamas gydymas, įskaitant fizioterapiją, todėl vaikas vystėsi pagal savo amžių ir galimybes. Šeimai atvykus į Lietuvą berniukas nebegavo reikiamos medicinos pagalbos ir gydymo, todėl jo fizinė ir protinė raida, įskaitant gebėjimą kalbėti ir rašyti, gerokai pablogėjo. Sveikatos sutrikimas nebuvo toliau gydomas iš dalies dėl to, kad berniuko mama negalėjo bendrauti su medicinos darbuotojais PPC lietuvių kalba, taip pat dėl to, kad trūko bendrų koordinavimo ir atskaitomybės priemonių, užtikrinančių tolesnį gydymą konkrečiais atvejais. Dėl būklės pablogėjimo berniukas mokykloje buvo paliktas antroje klasėje. Šis atvejis parodo, jog siekiant palengvinti pabėgėlių bendravimą su valdžios institucijomis, socialinėmis tarnybomis ir medicinos įstaigomis svarbios vertimo žodžiu paslaugos, taip pat išryškina poreikį kurti bendras koordinavimo ir priežiūros struktūras, kurios būtų įpareigos užtikrinti, kad integracijos paramos programa būtų įgyvendinama veiksmingai ir žmonės nebūtų paliekami likimo valiai.

„ Gauti psichologinę pagalbą nemokant kalbos sunku. Buvo vienas geranoriškas psichologas, bet negalėjau papasakoti visko, ką norėjau, keliais žodžiais. Vieną kartą žmogus mums teikė pagalbą be vertėjo.“

Šiaurės šalyse pabėgėliai gali naudotis pagrindinėmis medicinos priežiūros paslaugomis, kol vykdoma prieglobsčio procedūra, ir po to, kai jiems suteikiama tarptautinė apsauga ir leidimas gyventi. Pabėgėliai, kuriems reikia vertėjo bendraujant su institucijomis ir socialinėmis bei medicinos tarnybomis, turi teisę gauti šią pagalbą. Kartais sunku rasti vertėjų mažose savivaldybėse, taip pat kalbų, kuriomis kalba nedaug pabėgėlių, vertėjų. Kai kada, siekiant užtikrinti vertimo žodžiu paslaugą, ji teikiama telefonu.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama išsamiai persvarstyti esamas sveikatos priežiūros ir gydymo paslaugų teikimo, stebėjimo ir priežiūros sistemas, kad PPC ir savivaldybių teritorijose gyvenantiems pabėgėliams būtų veiksmingai teikiama reikiama medicininė priežiūra bei psichologinė pagalba ir užtikrinamas tarptautinių ir Europos standartų, susijusių su teise į sveikatos apsaugą, taikymas.
- Rekomenduojama persvarstyti kriterijus ir procedūras, kuriomis siekiama užtikrinti vertimo paslaugas pabėgėliams, kuriems tokios pagalbos reikia, kad jie galėtų veiksmingai bendrauti su sveikatos priežiūros paslaugas teikiančiais darbuotojais PPC ir savivaldybių teritorijose.

7.3.8 Informacija pabėgėliams

Nors klausimas dėl informavimo kaip konkretus su integracija susijęs rodiklis ar tema pabėgėliams pateiktas nebuvo, DV atskleidė, kad daugelis jų miglotai suprato integracijos programą, jos turinį ir tikslus, taip pat savo teises ir pareigas Lietuvoje. Be to, išaiškėjo, kad nebuvo aiškus institucijų, kurios dalyvauja teikiant integracijos paramą, vaidmuo. Taigi PPC ar savivaldybėse pasirašytos integracijos sutartys nesuteikė didesnio aiškumo pabėgėlių teisių klausimu, taip pat klausimu, kokia ir kokiais tikslais teikiama parama integracijai.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama persvarstyti pabėgėliams teikiamos informacijos apie įvairius nacionalinės integracijos paramos programos elementus, taip pat apie įvairių susijusių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų funkcijas ir atsakomybę, turinį ir formą, siekiant užtikrinti, kad pabėgėliai aiškiai suprastų savo teises, žinotų, kokias paslaugas ir paramą gali gauti, ir atitinkamas pareigas.

- Rekomenduojama persvarstyti informacijos apie įvairius integracijos paramos programos elementus teikimo pabėgėliams būdą, siekiant užtikrinti, kad tai būtų daroma veiksmingai ir ta kalba, kurią pabėgėliai supranta.

- Rekomenduojama didinti integracijos sutarčių bei konkrečių jų sąlygų efektyvumą ir perspektyvumą, susiejant jas su informacijos apie integracijos programos tikslus bei prieinamą paramą teikimo priemonėmis ir po dialogo su pabėgėliais apie jų su įsidarbinimu arba mokymusi ateityje susijusius siekius parenkant galimus tikslinės paramos integracijai teikimo variantus.

7.3.9 Šeimų susijungimas

Šeimos susijungimo temai DV nėra skirta tiek daug dėmesio kaip kitoms temoms. Vis dėlto ji buvo nagrinėjama UNHCR atstovo DDG raginimu arba atsakant į konkrečius su šia tema susijusius klausimus. UNHCR nurodo, jog nedidelį suinteresuotumą kalbėti šiuo klausimu, palyginti su kitomis pirminėmis DV temomis, būtų galima paaiškinti tuo, kad didelė dalis pabėgėlių, dalyvavusių DV, buvo viengungiai suaugę vyrai, kurie, prieš išvykdami iš savo kilmės šalies, dar neturėjo šeimos, arba susituokusios poros, į Lietuvą atvykusios su vaikais.

Nepaisant to, kai kurie pabėgėliai išreiškė norą susijungti su savo senyvais tėvais ar kitais nuo jų priklausomais šeimos nariais, ir informavo dėl to kreipėsi į valdžios institucijas ir prašę padėti šeimoms susijungti.

DDG dėmesį ypač patraukė pabėgėlių poros iš Eritrėjos, informavusios, kad Sudane liko jų nepilnamečiai vaikai, atvejais. Motina kreipėsi į UNHCR su prašymu padėti susijungti su savo vaikais, nes kitaip to pasiekti nebuvo įmanoma. Papildomos apsaugos gavėjai iš Afganistano ir Sirijos per susitikimus taip pat pareiškė, kad pagal Lietuvos teisės aktų nuostatas jiems neužtikrinama šeimos susijungimo teisė ir galimybės susijungti su sutuoktiniu ir nepilnamečiais vaikais yra ribotos, nebent būtų padaryta nacionalinės teisės aktų pakeitimų.

Kad pabėgėlių šeimos susijungtų kuo anksčiau, UNHCR ragina taikyti greitai ir efektyviai veikiančius šeimos susijungimo mechanizmus. UNHCR taip pat rekomenduoja ES valstybėms narėms taikyti papildomos apsaugos gavėjams tas pačias šeimos susijungimo taisykles, kurios taikomos pabėgėliams.⁵⁸ RICE tyrimas padėjo UNHCR geriau suprasti neigiamas uždelsto šeimos susijungimo pasekmes integracijos procesui. Jame buvo pateikta integracijos proceso suinteresuotųjų šalių, ypač vykdančių veiklą kalbos mokymo srityje, liudijimų, jog pabėgėliai, susirūpinę dėl savo nepilnamečių vaikų ir sutuoktinių, likusių kilmės šalyse ar kitose prieglobsčio šalyse (kuriose dažnai kyla konfliktų ir yra nesaugu), padėties, neįstengia skirti viso dėmesio kalbos mokymuisi arba kitiems mokslams, kad pagerėtų jų galimybės įsidarbinti. Taigi prarandama daug brangaus integracijos proceso laiko.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama persvarstyti nacionalinius teisės aktus, kad papildomos apsaugos gavėjams būtų užtikrinamos tokios pat teisės dėl šeimos susijungimo kaip ir pabėgėliams, taip pat parengti šeimos susijungimo procesui skirtą konsultavimo ir paramos sistemą.

7.4. Apibendrinamosios pastabos dėl paramos integracijai, teikiamos po statuso pripažinimo

Kaip minėta skyriuje apie užimtumą, pagrindinis pabėgėlių išreikštas rūpestis buvo ribota valstybės institucijų pagalba siekiant rasti darbą, kai ateina laikas išvykti iš PPC. Pabėgėliai teigė, kad PPC profesiniai mokymai ne visada rengiami arba yra tikrai prieinami ir kad darbo paieškos apsunkinamos dėl lėšų kelionėms stygiaus.

Be to, daugelio pabėgėlių nuomone, rengiamų kalbos kursų nepakanka norint įsidarbinti pakankamoms kalbos žinioms įgyti. Kadangi daugeliui pabėgėlių trūksta socialinio tinklo paramos, jiems taip pat sunku savarankiškai spręsti užimtumo problemas.

“ Kai kuriose šalyse valstybės institucijos imasi iniciatyvos padėti integruotis, bet Lietuvoje viskas priklauso tik nuo savęs – pats turi išmokti kalbą ir pan.”

⁵⁸ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) Refugee Family Reunification. UNHCR's Response to the European Commission Green Paper on the Right to Family Reunification of Third Country Nationals Living in the European Union (Directive 2003/86/EC), February 2012. Žr. <http://www.refworld.org/docid/4f55e1cf2.html>

“ *Dauguma sveikų jaunų žmonių po vienu metų nebegali gauti valdžios institucijų paramos. Pabėgėliams sunku, nes jie neturi šeimos ar giminių ir problemas turi įveikti patys. Tokia pat ir vienišų žmonių padėtis. Po metų jie paramos nebegauna. Jie paliekami likimo valiai. Tai pasakytina ir apie su visais draudimais susijusius reikalus. Vis dėlto vienu metų nepakanka profesijai įgyti ar kalbai išmokti.”*

Be konkrečių kliūčių įsidarbinti ir mokytis lietuvių kalbos, pabėgėliai atkreipė dėmesį į PPC teikiamos paramos laikotarpio trukmę; jų nuomone, šis laikotarpis, įskaitant paramos teikimo asmenims, kurie nepriklauso pažeidžiamų asmenų grupėms arba nelaikomi turinčiais specialiųjų poreikių, per trumpas. Be to, nurodyta, kad pabėgėliams, ypač iš Sirijos ir Čėčėnijos, problemų kėlė gyvenimas PPC, esančiame netoli karinių mokymų centro – jie prabudavo nuo šūvių garso, primenančio karą gimtojoje šalyje:

„ Ši vieta netinkama gyventi. Netoli centro yra pratinę negalią turintiems asmenims skirta įstaiga, mūsų vaikai jaučiasi nesaugūs. Be to, netoliese – karinė bazė, taigi nuolat girdėti sprogimai. Tai buvo traumuojančios išgyvenimai, kėlę didelę įtampą mano šeimai.”

“ *Aš buvau vienas iš pirmųjų atvykėlių iš Čėčėnijos. Kai atvykau iš karo Čėčėnijoje, pirmasis įspūdis Rukloje buvo karinės bazės garsai. Tai buvo traumuojančios išgyvenimai, kėlę didelę įtampą mano šeimai.”*

Dauguma DV dalyvavusių pabėgėlių buvimą Rukloje įvardijo kaip sudėtingą. Nors pabėgėliai teigė, kad PPC darbuotojai buvo paslaugūs ir pasiaukojantys, dėl minėtų problemų jiems išsivystė depresija. Panašiais įspūdžiais dalijosi ir pabėgėliai, kurie išsikėlė iš PPC ir kuriems galiausiai pavyko pradėti savo verslą ir integruotis savivaldybės teritorijoje.

“ *Psichologiniu požiūriu tai buvo sunkiausias metas mano gyvenime. Vienoje vietoje buvo daug jaunų žmonių, neturinčių jokios veiklos, išskyrus trumpus kalbos kursus. Negali pasinaudoti kalbos įgūdžiais ir viskas atrodo beprasmiška. Darosi neįdomu.”*

Pabėgėlių integracijos Europoje tyrimai išryškino pradinių tikslinių paramos integracijai programų svarbą apsaugos gavėjams.⁵⁹ Tipiniai tokių programų aspektai – kalbos kursai, pagalba keliant kvalifikaciją ir ieškant darbo, pagalba gaunant tinkamą būstą ir supažindinimas su pilietine visuomene. Patirtis rodo, kad konsultacijos su pabėgėliais, taip pat kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai gali padėti parengti paramos priemones, kurios padidintų jos poveikį integracijos rezultatams.

⁵⁹ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), A New Beginning: Refugee Integration in Europe, September 2013. Žr. <http://www.refworld.org/docid/522980604.html>

Danijoje, Suomijoje, Norvegijoje ir Švedijoje integracijos pereinamasis laikotarpis, per kurį valstybė garantuoja paramą pabėgėliams, trunka 2–3 metus.⁶⁰ Norvegijoje šis laikotarpis pavieniais atvejais gali būti pratęstas daugiau kaip vieniems metams. Pažymėtina, kad Lietuvoje integracijos pereinamasis laikotarpis gali būti pratęstas asmenims, turintiems ypatingų poreikių. Toks lankstumas vertintinas teigiamai ir turėtų būti išsaugotas, nes, remiantis žiniomis ir įrodymais, surinktais, be kita ko, per RICE tyrimus, pripažįstama, jog asmeniui pereinamasis laikotarpis nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo iki prieglobsčio prašytojo pripažinimo pabėgėliu gali būti labai sudėtingas.

SIŪLOMOS REKOMENDACIJOS:

- Rekomenduojama, atsižvelgiant į su pabėgėliais rengto DV išvadas ir į šioje ataskaitoje pateiktas rekomendacijas, parengti veiksmų planą, kuriame būtų numatytos įvairios priemonės, skirtos individualiam ir bendram paramos integracijai poveikiui įvairiems sektoriams ir sritims didinti.

- Ypač rekomenduojama persvarstyti reikalavimą pabėgėliams likti PPC po leidimo gyventi šalyje išdavimo, taip pat apsvarstyti galimybę pabėgėliams persikelti tiesiai į savivaldybės teritoriją, kur jiems būtų padedama rasti tinkamą būstą, darbą, kalbos kursus ir t. t. Vis dėlto siekiant, kad tiesioginis pabėgėlių iškėlimas į savivaldybes neduotų priešingų rezultatų ir pabėgėliai neatsidurtų integracijai nepalankiame „vakuume“, ši priemonė turėtų būti vykdoma tik konsolidavus esamą integracijos paramą (susijusią su lietuvių kalbos kursais, pagalba įsidarbinant ir t. t.) ir užtikrinus taikomų priemonių veiksmingumą. Tam turi veikti sistemos ir tarnybos, reikalingos individualioms integracijos sutartims po persikėlimo į savivaldybės teritoriją sudaryti.

- Taip pat rekomenduojama persvarstyti SADM taikomus stebėsenos ir vertinimo metodus, siekiant užtikrinti jų tinkamumą ir veiksmingumą.

- Rekomenduojama apsvarstyti galimybę atlikti panašų DV, kuriame dalyvautų integracijos srityje veiklą vykdančios suinteresuotosios šalys iš valstybės ir nevyriausybinų organizacijų, nes dabartinis DV, kuriame dalyvavo pabėgėliai, gali būti laikomas vienu iš galimų nuolatinių integracijos programos ir paslaugų stebėjimo ir priežiūros elementų.

- Rekomenduojama apsvarstyti būdus oficialiai įtvirtinti dalyvaujamuosius metodus ir sistemingą pabėgėlių dalyvavimą nustatant galimybes, poreikius ir rengiant bei įgyvendinant atitinkamas priemones.

⁶⁰ Švedijoje integracijos paramos laikotarpis – 2 metai, Danijoje – 3 metai. Norvegijoje pradinis 2 metų laikotarpis ypatingais atvejais gali būti pratęstas iki 3 metų.

8. Integracijos modeliai, kliūtys ir pabėgėlių integraciją palengvinančios priemonės

Danija, Suomija, Norvegija ir Švedija parengė holistinius integracijos modelius, apimančius teisės aktus, finansavimo ir institucines struktūras. Taikant šiuos modelius imigrantai ir pabėgėliai po statuso pripažinimo gali naudotis pagrindinėmis paslaugomis, įskaitant socialines ir švietimo, taip pat gauti pagalbą, kaip ir bet kuris kitas pilietis. Be to, kaip aprašyta įvairiuose teminiuose šios ataskaitos skyriuose, pabėgėliai po statuso pripažinimo gauna tikslinę paramą pereinamajam laikotarpiui, kuri padeda užtikrinti jų galimybes gauti pagrindines paslaugas ir faktiškai pasinaudoti savo teisėmis, kuriomis kitu atveju iškart po atvykimo, nemokant vietos gyventojų kalbos ir mažai težinant apie visuomenę, naudotis būtų labai sudėtinga.

Tikslinė parama po statuso pripažinimo teikiama nuo 2 iki 3 metų ir apima bent jau kalbos kursus, supažindinimą su pilietine visuomene ir mokymą darbo vietoje. Be išvardytų paslaugų, pabėgėliams teikiama pagalba ieškant būsto. Valstybė kompensuoja lėšas savivaldybėms, kurios dengia pabėgėlių priėmimo išlaidas ir teikia tikslinę paramą pereinamuoju laikotarpiu. Pereinamuoju laikotarpiu pabėgėliai gauna finansines išmokas, skirtas padengti pragyvenimo išlaidas, įskaitant būsto nuomą.

Šių priemonių tikslas – užtikrinti socialinę sanglaudą, lygias teises, įtrauktį ir dalyvavimą.

RICE projekto, kurį UNHCR neseniai vykdė Europoje, duomenys ir literatūroje skelbtų tyrimų išvados, taip pat informacija, gauta per pokalbius su pabėgėliais ir integracijos proceso suinteresuotosiomis šalimis Austrijoje, Airijoje, Prancūzijoje ir Švedijoje, padėjo UNHCR suprasti, kokie veiksniai gali turėti įtakos pabėgėlių integracijos eigai. Paaiškėjo keletas pagrindinių klausimų, galinčių padėti suprasti dabartines išvadas, gautas nustatant galimybes ir iššūkius, su kuriais susiduria prieglobsčio prašytojai ir pabėgėliai Lietuvoje.

RICE tyrimu patvirtinta, kad prieglobsčio procedūros ir priėmimo sąlygos turi tiesioginę įtaką pabėgėlių gerovei. Labiausiai apsimoka investuoti į priemones, kuriomis siekiama sutrumpinti procesą ir užtikrinti orų elgesį su prieglobsčio prašytojais šiame procese, kad sumažėtų ir prieglobsčio prašytojams skiriamos valstybės finansinės išlaidos, ir humanitarinės išlaidos. Tyrimas (ypač Švedijoje) patvirtino nuomonę, kad humaniškos ir

veiksmingos prieglobsčio procedūros turi teigiamą įtaką tolesniam integracijos procesui. Remiantis Švedijos patirtimi integracijos procesu suinteresuotos šalys pripažįsta, kad integracija – ilgai trunkantis procesas, todėl ypač naudingos ankstyvos intervencijos ir paramos integracijai priemonės. Integracijos proceso suinteresuotosios šalys laikosi nuomonės, jog pirmieji prieglobsčio suteikimo proceso mėnesiai yra lemtingi tolesniam procesui. Todėl teigiama, kad būtų ypač naudinga pradėti teikti paramą integracijai, pvz., kalbos mokymo paslaugas, prieglobsčio suteikimo laikotarpiu. Be to, integracijos tyrimais nustatyta, kad prieglobsčio procesai dažnai būna susiję su įvairiais iššūkiais. Pavyzdžiui, dėl prieglobsčio suteikimo proceso trukmės ir teisių, išmokų ir (arba) prasmingos veiklos, kuri galėtų būti numatyta šiuo laikotarpiu, stygiaus dažnai pasireiškia nuobodulys, depresija, prarandama savigarba. Literatūroje integracijos klausimais aprašomas prieglobsčio proceso, įskaitant procedūros trukmę, poveikis pabėgėlių sveikatai ir nurodomas jo žalingas poveikis pabėgėlių gerovei.⁶¹

Informacija, sukaupta RICE tyrime keičiantis nuomonėmis ir diskutuojant su integracijos procesu suinteresuotomis šalimis ir pabėgėliais, taip pat išryškino, kad skirtingos integracijos politikos sritys yra tarpusavyje glaudžiai susijusios ir svarbus sėkmingos integracijos veiksnys yra užimtumas. Iš tiesų su integracija į darbo rinką yra susiję arba nuo jos priklauso daugelis kitų integracijos sričių arba rodiklių. Be to, įtakos galimybės įsidarbinti ir siekti ankstyvos ekonominės nepriklausomybės turi kiti veiksniai, pvz., kalbos mokėjimas, išsilavinimas ir kvalifikacija, sveikata ir gyvenimo sąlygos. Tirtose šalyse ir literatūroje integracijos klausimais plačiai pritariama teiginiui, kad užimtumas – didžiausią susirūpinimą pabėgėliams kelianti problema. Austrijoje ir Švedijoje pabėgėlių integracija į darbo rinką laikoma prioritetu. Daugelyje ES šalių užimtumas taip pat laikomas pagrindiniu integracijos rodikliu ir svarbiausiu integracijos pažangos vertinimo komponentu.

Kitas svarbus aspektas, kuris ypač išryškėjo atliekant RICE tyrimą Švedijoje – pabėgėliai negali būti vertinami kaip vienoda grupė net tada, kai jie kilę iš tos pačios šalies. Nors atvykstantys į kitą šalį pabėgėliai susiduria su bendromis struktūrinėmis kliūtėmis, nereikėtų pamiršti, kad pasirengimui priimti iššūkius, susijusius su nauja kultūra, naujos kalbos mokymusi ir naujo gyvenimo kitoje šalyje kūrimu, turės įtakos asmens kilmė, asmenybė, psichosocialiniai ypatumai, išsilavinimas, profesiniai įgūdžiai, pabėgimo istorija, traumos ir įvairūs kiti veiksniai. Todėl integracijos programose turi būti atsižvelgiama į asmenų, kurioms jos skirtos, individualumą.

Kad integracijos procesas vyktų sklandžiai, svarbu pripažinti, jog pabėgėliai dėl savo išsilavinimo, asmeninės ir profesinės patirties yra sukaupę skirtingą žmogiškąjį kapitalą ir išteklius. Atsižvelgiant į tai, paminėtinas svarbus Šiaurės šalių integracijos politikos aspektas – individualiai pritaikyti integracijos planai, kuriuose nurodoma, kokia pradinė parama turi būti teikiama integracijos pereinamuoju laikotarpiu. Šie planai aptariami ir suderinami su gavėju, todėl pabėgėliai įgalinami ir prisiima asmeninę atsakomybę už dalyvavimą nustatant paramą integracijai, kuri padėtų jiems siekti sutartų tikslų.

⁶¹ UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), A New Beginning: Refugee Integration in Europe. Žr. <http://www.refworld.org/docid/522980604.html>

9. Išvados

Pabėgėlių integracija susijusi su vyriausybės ir valdžios institucijų iššūkiais, įskaitant šalis, kurios yra sukaupusios ilgametę patirtį ir reguliariai persvarsto savo politikos kryptis, siekdamas skatinti imigrantų ir pabėgėlių įtrauktį į visuomenę. Daugelyje Europos šalių, nepaisant valdžios priemonių, kuriomis siekiama gerinti integracijos programų rezultatus, pabėgėliai ir migrantai, bandydami pasinaudoti visomis ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis, ir toliau patiria sunkumų. Todėl turėtų būti nuolat vykdoma integracijos politikos ir programų poveikio stebėseną, tobulinamas jų turinys ir forma.

Pagal integracijos politiką pabėgėliai turėtų būti geriau įgalinami ir jiems padedama tapti ekonomiškai produktyviais, savarankiškais šalies gyventojais, pakankamai pasitikinčiais savimi, kad galėtų bendrauti su vietos bendruomene ir dalyvauti priimančiosios visuomenės socialiniame ir kultūriniame gyvenime.

Po DV pokalbių su pabėgėliais Lietuvoje DDG susidarė tvirtą nuomonę, jog vyraujantys pabėgėlių jausmai buvo neviltis, liūdesys ir motyvacijos praradimas, nes integravimosi kliūtys atrodė neįveikiamos ar net paskatino nemažai jų palikti šalį su viltimi, kad kitur pasiseks geriau. Todėl pagrindinis iššūkis – siekti pakeisti šią tendenciją, didinant vykdomos integracijos programos ir teikiamos paramos poveikį pabėgėlių, kuriems buvo suteikta tarptautinė apsauga, ir Lietuvos visuomenės labui.

Siūlomos rekomendacijos, pateiktos šios ataskaitos 7 skyriuje, galėtų paskatinti parengti atitinkamas visapusiškos nacionalinės integracijos strategijos ir programos dalis, kuriose būtų stengiamasi konsoliduoti esamos integracijos paramos nuostatas į holistinę nacionalinio lygmens integracijos strategiją ir apibrėžti aiškias valstybės, regionų ir vietos valdžios institucijų viziją, apimančią tikslus, veiklos kryptis ir gaires.

Be to, pagerinus statistinių duomenų, susijusių su prieglobsčio prašytojų priėmimu ir pabėgėlių integracija, rinkimą būtų galima užtikrinti geresnę įrodymais grįstą integracijos politikos ir programų veiksmingumo bei poveikio analizę. Atsižvelgiant į tai, būtų naudinga nustatyti integracijos rodiklius, kuriais remiantis galėtų būti rengiami periodiniai politikos krypties persvarstymai, grįsti įrodymais.

UNHCR taip pat norėtų pabrėžti tolesnio dalyvaujamojo metodo taikymo vykdant politikos priemonių ir programų pabėgėlių priėmimo bei integracijos srityse stebėseną, vertinimą ir tobulinimą, naudą ir svarbą. Kaip minėta šios ataskaitos įvade, UNHCR tvirtai įsitikinęs, kad vertinimo dalyvaujantieji metodai yra priemonė, padedanti įgalinti prieglobsčio prašytojus ir pabėgėlius ir stiprinanti jų atsakomybę bei motyvaciją, įskaitant aktyvų dalyvavimą integracijos procese. Taikant dalyvaujamąjį metodą taip pat tvirčiau remiamasi įrodymais ir motyvais, pagal kuriuos priimami sprendimai.

UNHCR yra pasirengęs padėti Lietuvos vyriausybei ir institucijoms rengti nacionalinę integracijos strategiją ir susijusias programas bei projektus, kurie gali būti grindžiami pabėgėlių integracijos galimybių ir iššūkių dalyvaujamojo vertinimo išvadomis. UNHCR RRNE gali naudotis atitinkamomis Šiaurės šalyse sukauptomis žiniomis, todėl gali būti keičiamasi patirtimi, gerosios patirties pavyzdžiais ir informacija. Tęsiant veiklą po bendro DV, UNHCR RRNE mielai padės organizuoti seminarus ir keitimąsi nuomonėmis keliomis su integracija susijusiomis temomis, remiantis integracijos suinteresuotųjų šalių tinklo Šiaurės šalyse patirtimi. Siekiant atlikti ankstesniuose skyriuose rekomenduotus tolesnius tyrimus ir apžvalgas, organizuoti mokymus ir keitimąsi nuomonėmis, rekomenduojama išnagrinėti kai kurių siūlomų gebėjimų stiprinimo ir kokybės gerinimo priemonių išorinio finansavimo galimybes, pvz., ES prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo lėšomis.

1 priedas. Informacinis pranešimas pabėgėliams, pakviestiems į dalyvaujамąjį vertinimą

Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių reikalų komisaro biuras (UNHCR) kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija ir „Caritu“ pradeda apklausą dėl pabėgėlių ir papildomos apsaugos gavėjų integracijos Lietuvoje. Tyrimo tikslas – iš pačių pabėgėlių ir papildomos apsaugos gavėjų sužinoti, kaip jie vertina savo gyvenimą ir integracijos sąlygas Lietuvoje, t. y. kokių esama galimybių ir iššūkių.

Norėtume sužinoti, kas jūsų buvimo Lietuvoje metu buvo gerai, kokių kilo sunkumų, taip pat išgirsti jūsų pasiūlymų dėl tobulinimo. UNHCR padės surengti grupių susitikimus Ruklos pabėgėlių priėmimo centre, Kaune ir Vilniuje, juose norėsime išgirsti jūsų nuomonę. Jūsų nuomonės apie buvimą Lietuvoje, taip pat pasiūlymai dėl to, kaip būtų galima palengvinti integraciją, bus apibendrinti ataskaitoje, kurią UNHCR pateiks aptarti valdžios institucijoms ir organizacijoms. Norėtume surinkti informacijos apgyvendinimo, prieglobsčio suteikimo proceso, darbo, kalbos, paramos ir pašalpų, sveikatos, socialinės integracijos, leidimo gyventi ir šeimos susijungimo klausimais.

Pageidautume į šiuos susitikimus įtraukti įvairių tautybių bei išsilavinimo moteris, vyrus ir vaikus pabėgėlius bei papildomos apsaugos gavėjus, kad galėtume išgirsti kuo didesnio rato pabėgėlių ir papildomos apsaugos gavėjų nuomones.

Siekiant palengvinti bendravimą per susitikimus, bus teikiamos vertimo žodžiu paslaugos. Susitikimų dalyviams taip pat bus pateikta užkandžių ir gėrimų.

Susitikimai vyks šiomis dienomis:

- Ruklos pabėgėlių priėmimo centre: spalio 22–23 d.
- Kaune: lapkričio 6–7 d.
- Vilniuje: lapkričio 8 d.

Kai kurie susitikimai vyks ryte, kai kurie – po pietų, o kai kurie – nurodytų dienų vakarais, kad turėtų galimybę dalyvauti ir dirbantys asmenys.

UNHCR kartu su Ruklos pabėgėlių priėmimo centro darbuotojais Rukloje gyvenantiems pabėgėliams ir papildomos apsaugos gavėjams suteiks daugiau informacijos apie tikslią susitikimo, į kurį jie bus pakviesti, vietą ir laiką.

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija ir „Caritas“ Kaune ir Vilniuje gyvenantiems pabėgėliams bei papildomos apsaugos gavėjams išsiųs kvietimus dalyvauti, kuriuose bus nurodytas konkretus laikas.

Jeigu turite klausimų apie šį projektą ir (arba) jeigu UNHCR, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos arba „Carito“ atstovai su jumis dar nesusisieikė ir neatsiuntė kvietimo į susitikimą, kuriame norėtumėte dalyvauti, skambinkite:

UNHCR – tel. 8 52 10 7416;

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija – tel. 8 52 12 7322;

„Caritas“ – tel. 8 646 12671.

Nuoširdžiai dėkojame už dalyvavimą! Jūsų nuomonė yra svarbi!

